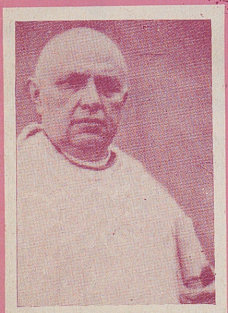

L'UC

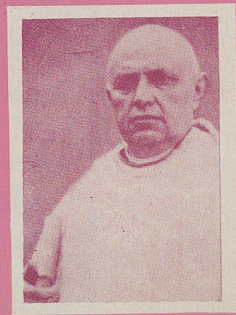
setembre-octubre 82

n.º 705

125 pts.

HOMENATGE A MOSSÈN ALCOVER

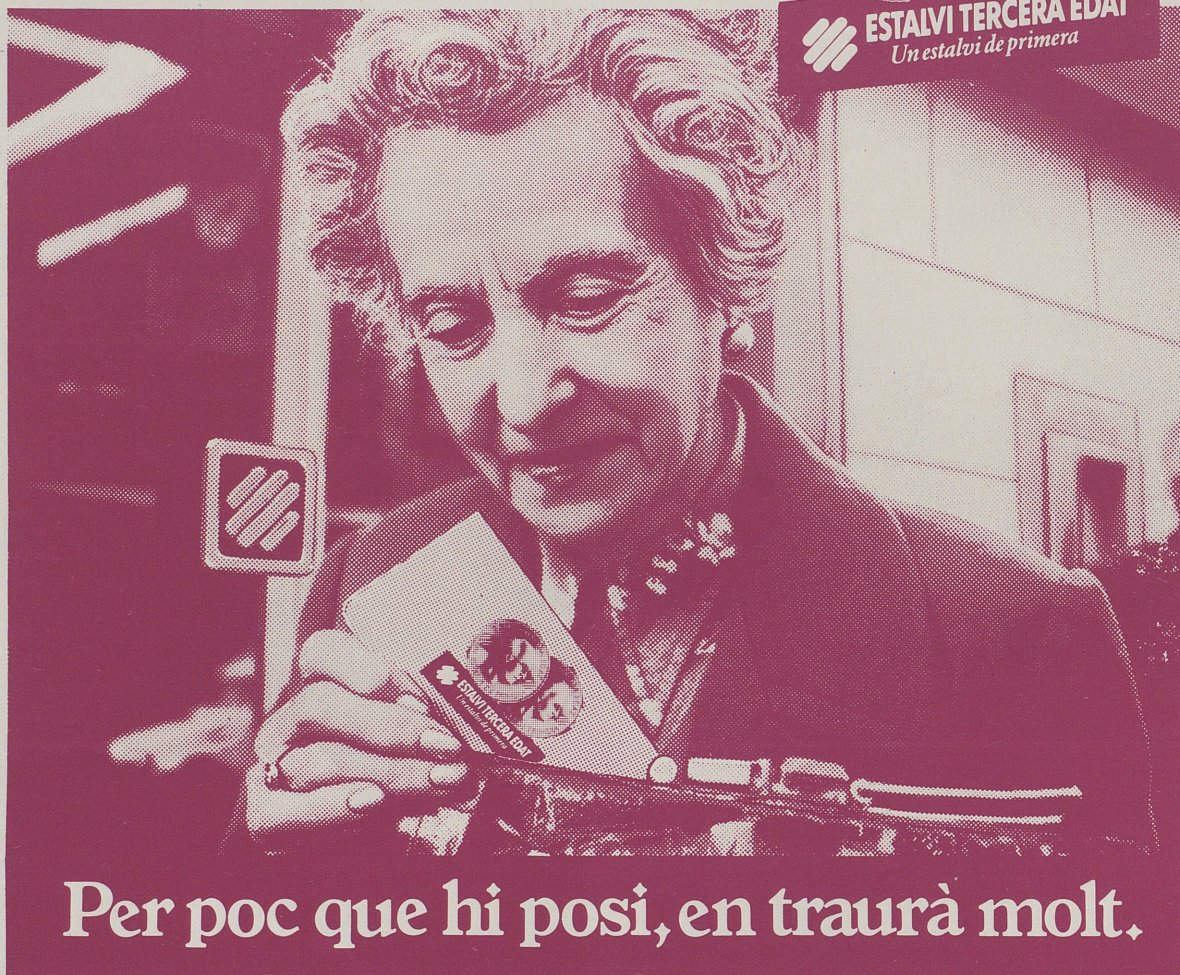

Si els seus estalvis són petits, raó de més per beneficiar-se del nostre servei "ESTALVI TERCERA EDAT". Tindrà la confiança d'un bon banc i traurà un bon rendiment dels seus diners.

Per a nosaltres, la Tercera Edat és la primera. I ho demostrarem cada dia.

ESTALVI TERCERA EDAT
Un estalvi de primera

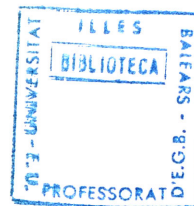

Per poc que hi posi, en traurà molt.

LLUC

SETEMBRE-OCTUBRE 82
N.º 705

LLUC

Revista bimestral
Any LXII

Direcció:
PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de la Real
Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:
Apartat de Correus n.º 619
Telèfon 22 32 99
Palma

Director:
Bartomeu Suau Tugores
Conseller-Delegat:
Ramon Ballester i Vives
Caps de Redacció:
Josep M. Llompart i
Pere Llabrés i Martorell

Subscripció: 600 ptes. anuals
Estranger: 650 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 125 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

Imprimeix:

 taller gràfic ramon
Balmes, 39 - Tel. 25 44 32
Palma

Dipòsit legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N.: 0211-092X

sumari

Pàg.

- La revista **LLUC** vol retre, amb aquest número, un merescut homenatge a Mn. Antoni Maria Alcover i Sureda en el cinquantenari del seu traspàs.
- 2 A l'EDITORIAL comentam **Tres cinquantenaris per a la normalització de la llengua**, que s'escauen enguany. Un, ja l'hem dit, el de la mort de Mn. Alcover, les normes de Castelló i la publicació del Diccionari de Pompeu Fabra, el normatiu de la nostra llengua. El comentari és fet de cara al present i al futur de la normalització del català a les Illes.
 - 3 El deixeble feel i continuador tenaç de la tasca de l'Obra del Diccionari, Francesc de B. Moll obre les col·laboracions d'aquest número amb un pòrtic digne de la seva coneixença profunda del mestre: **Recordant Mossèn Alcover**.
 - 6 Carles Balle Blanes ha publicat, des dels Departaments de Català de la Facultat de Filosofia i Lletres de la nostra Universitat, una **cronologia d'Antoni M.ª Alcover i Sureda**, que reproduïm pel seu interès.
 - 8 **Mn. Alcover, home d'Església**. En aquest article Pere Llabrés estudia la significació de la tasca del gran «home de combat» dins l'Església de Mallorca.
 - 12 El conegut historiador i lingüista, Josep Massot i Muntaner, estudia la gestació, redacció i publicació de les Rondalles, obra magna del folklore europeu que el canonge manacorí publicava amb el pseudònim d'En Jordi des Racó: **Mossèn Antoni Maria Alcover i les Rondalles**.
 - 15 Un assaig prou interessant sobre el patriotisme de les rondalles, l'han escrit V. Jasso i C. Torrens: **El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines**.
 - 19 **Antoni Maria Alcover, l'home que s'agradava de veure la por**. Un article interessant i simpàtic de Gabriel Janer Manila.
 - 22 El programa de «LA CAIXA A LES ESCOLES» patrocina aquest curs el muntatge i representació d'**una rondalla al teatre pel grup Cucorba**: «En Toni mig-dimoni i ets estudiants de sa Cova de Sineu».
 - 23 Cosme Aguiló, després d'una entretenguda introducció, publica una III rondalla inèdita: **En Salomet, una variant llombardera d'«En Salom i es batle»**.
 - 26 **Dues converses sobre Rondalles**, recollides per Toni Artigues, a Ràdio Popular. Són converses amb Joan Castelló, recopilador de rondalles eivissenques, i amb Francesc de B. Moll, editor de les «Rondaies d'En Jordi des Racó».
 - 29 **Diades culturals, esplais, biblioteques**: tres activitats de l'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA», amb una vertadera projecció dins la nostra cultura.
 - 30 **Europa i la crisi de l'Estat-Nació**. És la tercera i darrera part de la conferència de Gregori Mir que hem anat publicant a la nostra revista.

Tres cinquantenaris per a la normalització de la llengua

editorial

Cap poble pot perdre la seva memòria col·lectiva, cap poble es pot desentendre de les fites que marquen el seu esdevenir al llarg de la història i que el configuren com a tal, o que fixen punts de referència cabdals per als seus trets característics.

Enguany els tres Països que parlem la llengua catalana commemoram el cinquantè aniversari d'uns fets que s'esdevingueren entre nosaltres, i que mai podrem oblidar.

Fa cinquanta anys que morí, el 8 de gener a Ciutat de Mallorca, Mn. Antoni Maria Alcover, «apòstol de la llengua catalana», iniciador del gran «Diccionari» —inventari lexicogràfic de la nostra llengua—, recopilador de les «Rondaies mallorquines», home de combat per tantes i tantes raons. És just que la nostra revista li dediqui enguany el present número. Fa cinquanta anys, també el 1932, que els escriptors valencians assumiren les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis catalans amb una acceptació plena de la unitat de la llengua, a Castelló. Fa cinquanta anys —precisament per l'octubre del 32— Pompeu Fabra signava el pròleg i feia estampar el «Diccionari General de la llengua catalana», el nostre diccionari normatiu.

Aquesta triple commemoració ens convida a tots a reflexionar sobre el present i el futur de la nostra llengua. És un futur que cal mirar amb esperança, però sense oblidar les boires i els perills que enterboleixen sovint els nostres entusiasmes i optimismes.

Gràcies a l'obra de Mn. Alcover, continuada per Francesc de B. Moll, gràcies a la tasca de Pompeu Fabra —convergent i contraposada amb la del canonge manacorí alhora, en el camp de la ciència lingüística—, gràcies als escriptors valen-

cians reunits a Castelló el 1932, s'aconseguí definitivament i irreversiblement la normalització lingüística.

Però encara som enfora d'haver aconseguit la normalització sòcio-lingüística. És cert que en aquest aspecte, els darrers anys, s'han fet progressos. No han mancat, però, retrocessos en altres sentits. Es tracta, per tant, de dur a terme una labor per aturar fermament qualsevol retrocés i per fer possible el camí cap endavant, sense parar.

Cal insistir, doncs, sobretot en dos punts irrenunciabls: en primer lloc que la presència de la nostra llengua a l'ensenyament fos objecte de l'atenció prioritària que es mereix per esser el vehicle de la nostra cultura, l'expressió íntima del nostre ser col·lectiu i personal. No que sigui, com ara sovint, una assignatura de segona o de tercera, o inexistent. En segon lloc, la nostra llengua ha de ser cada dia més present i efectiva en tots els mitjans de comunicació social. Sense aquestes premisses no podrem avançar mai de veres en el camí de la plena normalització.

La nova situació política, sorgida de les darreres eleccions generals de l'Estat, ens fa esperar que aquesta prolongada i degradada situació pre-autonòmica en què viuen les Illes, es convertirà en breu termini, en una situació d'autonomia plena amb un parlament i un govern propis. Tasca prioritària d'aquest govern i parlament hauria de ser assumir els criteris científics reiteradament exposats per les més altes instàncies de la lingüística científica —cosa que els polítics ni poden discutir ni refuar—, i en conseqüència cal que les nostres autoritats autònomes futures duguin una labor positiva sempre cap endavant, en aquest aspecte —repetim— tan prioritari.

Recordant Mossèn Alcover

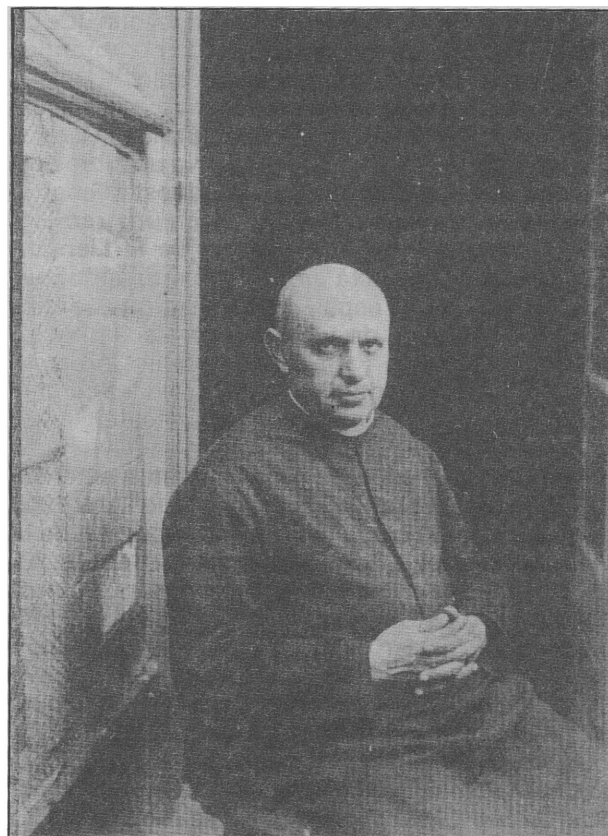
per Francesc de B. Moll i Casasnovas

En el cinquantè aniversari de la mort de mossèn Antoni M.ª Alcover, em demanen que expressi una opinió sobre el seu caràcter i la seva obra. No és la primera vegada que em veig en aquest compromís, perquè es tracta d'un personatge que conec bé perquè som l'únic supervivent que el va tractar cada dia durant els onze darrers anys de la seva vida.

L'opinió general és que era un home difícil de tractar. Efectivament, el seu caràcter no era gens fàcil, perquè tenia reaccions enèrgiques i contradictòries. He dit diverses vegades que Mn. Alcover va ser infant tota la vida, i que aquest infantilisme era el caire més simpàtic i també més perillós del seu caràcter. L'enemic més gros que tenia era ell mateix, com es pot veure resseguint el procés de la seva vida.

Primer de tot hem de tenir present la seva formació religiosa en un ambient rural, consolidada després amb els estudis eclesiàstics en un camp de lluita entre els integristes i els de to més liberal. Ell era integrista, i de la més total integritat: ho va demostrar, de jove, en la seva vida de seminari i en llargues palestres de periodisme, en què seguia les normes del famós llibre **El liberalismo es pecado**, de Sardà i Salvany. Tenia poc més de vint anys quan començà a sostenir polèmiques molt enceses des de periòdics de nom bel·licós, com **El Tambor** i **El Centinela**. A edat de trenta anys publicava tot un llibre contra el grup de protestants de Capdepera. Un altre llibre seu, més extens, va ser dedicat a combatre el clergeu Pey-Ordeix i altres sequaços del periòdic **El Urbión**, i quan ja tenia cinquanta anys tornà reverdir el seu esperit polèmic amb fortes campanyes en el setmanari **La Aurora** contra socialistes i republicans. Aquesta llarga activitat li donà gran anomenada de polemista vivaç i agressiu, que per un costat li donava prestigi i per l'altre el perjudicava per la seva estridència d'idees i d'estil.

Es va dedicar molt a la Història, sobretot a l'eclesiàstica i de tema baleàric. Entre altres publicacions de caire històric cal citar **Estudios sobre la Historia de Mallorca antes del siglo XIII**, **Los mozárabes baleares**, **Las fuentes históricas de la reconquista de Mallorca** i **Don Jusep M.ª Quadrado**, **Sa vida i ses obres**. Les seves darreres obres de tipus històric foren la biografia del bisbe Pere Campins i la **Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa**. Aquesta darrera obreta intercala en la biografia bastants elements de caràcter llegendari a base d'aparicions diabòliques i de sants

Mossèn Alcover devers l'any 1906

i amb anècdotes abundants de la mitologia popular.

Tingué gran afició a l'arqueologia i a l'arquitectura; féu alguns viatges per Catalunya per estudiar-hi el llenguatge popular, però també hi estudiava l'arquitectura religiosa, sobretot la romànica, que era una de les seves grans devocions. Quan viatjava per França, Itàlia i Europa central, no deixava d'observar «in situ» les característiques dels grans edificis religiosos, i en prenia nota detallada en llibretes especials, que encara conservam. Amb aquests estudis adquirí valuosos coneixements que li permeteren planejar i dirigir la construcció de diverses esglésies, com les de Son Carrió i Calonge i la capella de la Pedra Sagrada de Santa Ponça.

Des de l'adolescència va sentir una forta atracció per les manifestacions de la vida popular i típica mallorquina, que deixà expressades en el

volum **Contarelles**, en la replega de centenars de cançons populars i en el gran **Aplec de Rondalles Mallorquines den Jordi des Racó**, que constitueix un dels principals monuments de narrativa folk-lòrica d'Europa. Són vint-i-quatre toms, en els quals han après de llegir en català de Mallorca molts milers de mallorquins que no tenien altra lectura assequible en la nostra llengua. Una part d'aquestes rondalles ha estat traduïda al castellà, al francès, a l'anglès i a l'alemany.

La seva devoció a la pagesia i a tot allò que és característic de la vida popular li féu comprendre el valor del llenguatge com a expressió de l'esperit de la terra, i veient que el mallorquí no era altra cosa que una variant de l'idioma parlat a Catalunya i al País Valencià, i que mancava un llibre que registràs totes les modalitats d'aquesta llengua, va concebre la idea de reunir-les en un gran diccionari que anomenà **Diccionari de la Llengua Catalana**; i el projectà amb la màxima amplitud en el temps i en l'espai, de manera que contingués tot el tresor de vocables catalans antics i moderns, literaris i dialectals. Aquest projecte despertà un gran entusiasme: de totes les comarques on es parla aquest idioma li arribaren adhesions i col·laboracions de gent que enviava fitxes per a formar el cedulari d'una obra tan extensa.

El projecte prengué més amplitud l'any 1906 en ocasió del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, convocat i presidit per Mn. Alcover, que es convertí en home-símbol i fou proclamat «l'Apòstol de la Llengua Catalana». Després es va fundar l'Institut d'Estudis Catalans i Mn. Alcover va ser nomenat president de la seva Secció Filològica, amb la col·laboració de la qual es projectava la publicació d'aquella gran obra. Però sorgiren divergències de criteri tècnic i d'aplicació social, que degeneraren en discòrdia oberta entre Mn. Alcover i els seus col·legues i amics de Catalunya. S'hi complicaren qüestions polítiques i econòmiques i les relacions es feren cada dia més hostils, fins a l'extrem que Mn.

Alcover se separà de l'Institut i decidí preparar el Diccionari amb les seves pròpies forces i amb els pocs col·laboradors addictes que li quedaven.

Empès pel seu temperament batallador, va publicar diversos manifestos molt aspres contra l'Institut i el catalanisme oficial. L'òrgan visible de les seves lliçons i propagandes era el **Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana**, del qual arribà a publicar catorze toms on s'entremesclaven els estudis filològics, el noticiari de les seves empreses, les notícies de llibres, i moltes polèmiques que solien ésser massa dures i insistents. Aquestes foren la causa que molts dels seus amics i admiradors li girassin l'esquena i es convertissin en enemics, de tal manera que va arribar a trobar-se abandonat de la majoria dels intel·lectuals catalans i mallorquins.

Aleshores succeí una cosa extraordinària: el Govern espanyol, gràcies a gestions anticatalanistes, acordà subvencionar el Diccionari d'una manera suficient per a proseguir la replega de cèdules lexicogràfiques, ordenar-les i començar la redacció. Mossèn Alcover continuà atacant els catalanistes, confiant que l'ajut de Madrid seguiria aplicant-se fins a la terminació de l'obra. Però vingué un moment de canvi polític que determinà la supressió de la subvenció estatal, justament quan estava a punt de començar a publicar-se el Diccionari. Mossèn Alcover es trobà altra vegada abandonat a les seves pròpies forces, que en matèria econòmica eren molt escasses. Però emprengué l'estampació del Diccionari, hi consumí els seus estalvis, s'hi endeutà i s'arruïnà completament, amb una abnegació heroica.

Jo vaig conèixer amb Mn. Alcover des del gener de 1921 fins al desembre de 1931, en un ambient de gran laboriositat i de feina profitosa. El vaig acompanyar durant cinc mesos en el seu viatge més llarg per terres catalanes i valencianes, per completar la replega del llenguatge oral de les diferents comarques. Així vaig tenir ocasió de respirar l'ambient ja enrarit d'aquelles terres,

4 Gats
Galeria d'Art

c/. sant sebastià, 2 i 3
tel. 22 64 93
ciutat de mallorca

ANDREU TERRADES

Novembre 82

on trobàvem antics amics i admiradors de Mn. Alcover que s'havien convertit en enemics per les estridències d'aquell **enfant terrible** que era ple de virtuts i mereixements, però li mancava el sentit de la mesura, i tenint raó, en perdia una part considerable pel seu excés d'agressivitat. Era un cas molt trist d'incomprensió que s'estenia com una taca d'oli, fins al punt que molts amics seus arribaren a girar-se contra ell per causa dels seus atacs sarcàstics i reiteratius.

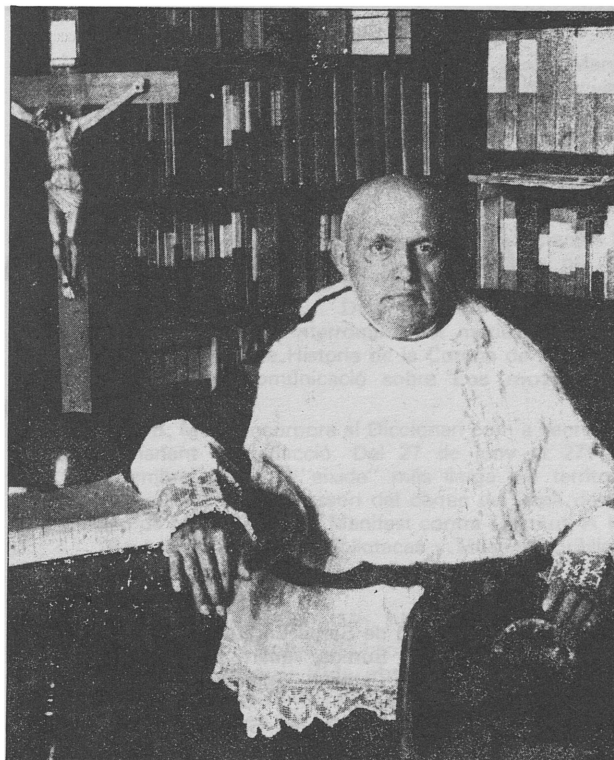
Malgrat tots aquells incidents gravíssims de caràcter polític i personal, Mn. Alcover conservava el prestigi com a lingüista i filòleg. En gran part la seva formació era autodidàctica, però l'havia reforçada amb el tracte i les lliçons de filòlegs estrangers i amb una valuosa biblioteca particular, on figuraven els llibres i revistes fonamentals de matèria romanística. Per tal de poder treure profit d'aquelles publicacions, aprengué els idiomes europeus més importants (francès, anglès, italià i alemany). En els volums del seu **Bolletí** aparegueren molts treballs d'una gran erudició, encara que a vegades eren desenfocats.

Les seves **Qüestions de llengua i literatura catalanes**, escrites per refutar idees de Menéndez Pidal, cridaren molt l'atenció per la gran massa de documentació que hi acumulava, però deixaven endevinar en alguns punts una insuficiència o desviació dels arguments. Un altre treball important fou el llarg article **Una mica de dialectologia catalana**, en el qual comentava i ampliava les dades dels lingüistes francesos Morel-Fatio i Sarróhandy, i el Mestre Meyer-Lübke digué que amb aquell comentari d'Alcover quedava fundada la dialectologia catalana i que qualsevol qui s'ocupàs dels dialectes catalans havia de prendre'l com a punt de partida.

Amb el seu Diccionari no es proposà fer una obra acadèmica o normativa, sinó una obra integral que arxivàs el tresor de la llengua en tots els seus aspectes: antiga i moderna, dialectal i literària. Era una concepció vastíssima i renovadora que fins avui, al cap de vuitanta anys, resulta única en el món per la seva amplitud i per la coordinació dels seus elements.

Un altre dels trets importants de mossèn Alcover és el de lul·lista; no precisament en l'aspecte erudit, sinó en el terreny pràctic de l'edició de textos de Ramon Llull. Promogué i presidí la comissió editora de les obres del gran mestre mallorquí, i per cert que en aquella missió es va manifestar de bell nou el caire polèmic que semblava inevitable en tot allò en què ell intervenia. Hi hagué un plet aspre i llarg sobre la propietat de l'edició lul·liana, en el qual reaparegueren les lluites amb els seus antics companys mallorquins catalanistes.

En l'aspecte religiós era un sacerdot exemplaríssim i un creient incommovible. Jo gosaria dir que era «massa creient», com solen ésser-ho els integristes. Era home d'una gran sinceritat,

Mossèn Antoni M.ª Alcover devers l'any 1925

però sovint exagerava la nota i resultava imprudent i poc caritatiu envers dels adversaris, que arribaren a ser molts i respectables.

Una activitat tan vària i persistent, tan agitada i polèmica, per força havia de perjudicar la seva salut. Els seus darrers anys estigueren marcats per una decadència progressiva, manifestada en els atacs apoplèctics que l'obligaren a deixar el treball intel·lectual intens. La seva gran laboriositat hagué de derivar cap a feines lleugeres, entre les quals cal incloure la redacció de les darreres rondalles i d'obres religioses, com la **Vida de Santa Catalina Tomassa**, l'**Exercici de l'Hora Santa** i la traducció de la **Preparació per la Mort** de Sant Alfons M.ª de Liguori.

Han passat cinquanta anys des de la seva mort. L'atmosfera passional en què es va moure la vida de mossèn Alcover ja s'ha esvaït i podem contemplar la seva figura intel·lectual i moral en uns aspectes més positius que els que enterboliren els seus darrers anys. Avui tothom regoneix els seus mèrits com a sacerdot i com a home de lletres, fundador de la filologia catalana i defensor del tresor folklòric i cultural de Mallorca. Tothom comprèn com era de prodigiosa la seva activitat, amb quina generositat la prodigava, i quins tresors espirituals s'amagaven sota la rústica escorça de la seva ingenuïtat.

FRANCESC DE B. MOLL

Antoni M.ª Alcover i Sureda

CRONOLOGIA

- 1862 A la possessió de Santa Cirga (Manacor) neix Antoni M.ª Alcover Sureda, quart fill d'Antoni Alcover Galmés i de Catalina Sureda Fullana, família de pagesos benestants.
- 1877 Comença els estudis del Seminari. Pren part pels integristes en les polèmiques entre moviments catòlics. L'etapa de polèmica religiosa la recollirà en el llibre **L'Apostolat del Dr. Sardà i Salvany a Mallorca** (inèdit).
- 1880 Comença a recopilar la rondallística oral mallorquina. Al n.º 76 de "L'Ignorància" publica la rondalla **Es jai de sa barraqueta**, signada amb el pseudònim "Jordi d'es Recó", tasca de publicació que continuarà de manera sistemàtica.
- 1885 Col·labora al periòdic "El Àncora" i es decanta cap a positures integristes. Publica **Contarelles**, primer aplec rondallístic.
- 1886 El 28 de desembre és ordenat prevere pel bisbe Cervera, diu Missa Nova i passa a exercir a Manacor.
- 1887 És nomenat vicari parroquial de Manacor.
- 1888 Torna a establir-se a Palma en guanyar la càtedra d'Història Eclesiàstica al Seminari. Abandona el carlisme tradicionalista quan n'és engegat Ramon Necedal, fundador del diari "El Siglo Futuro".
- 1889 Pren part en dues polèmiques enverinades des de "El Àncora" i "El Centinela" per fer costat al Dr. Sardà.
- 1890 Se'n va a València per llicenciar-se en Teologia. Intenta, debades, organitzar un front polític catòlic i mallorquí. Comença a retirar-se de les polèmiques religioses i ideològiques.
- 1893 Amb l'opuscle **Desatinos de un protestante puestos en solfa por un aficionado al solfeo**, combat els protestants gabellins.
- 1895 Obté la càtedra de Llocs Teològics al Seminari.
- 1896 Surt el tom I de l'**Aplech de Rondayes Mallorquines d'en Jordi d'es Recó**.
- 1897 Tom II de l'**Aplec**. Publica el recull **Vetlada de glosadors a les fires i festes de Manacor**.
- 1898 Tom III de l'**Aplec**. Publica a Palma **Estudios sobre la Historia de Mallorca antes del s. XIII, A la bona memòria d'En Tomàs Forteza, L'Amo En Guillem Muntaner de la Torre**. Pren possessori el nou bisbe Pere Joan Campins, qui nomena Mn. Alcover Vicari General.
- 1899 És nomenat vice-president de la Societat Arqueològica Lul·liana.
- 1900 És nomenat president de la Comissió Editora Lul·liana. Amb la **Lletra de Convit** dona a conèixer el projecte

1901 d'un Diccionari integral i d'una gramàtica de la llengua catalana, i alhora, comença els viatges, d'estudi i de propaganda, pels territoris de parla catalana. La 1.ª "eixida filològica" esdevé entre el 21 de juliol i el 26 d'agost: recorre la Plana de Vic, Ripollès, Berguedà, Alt Empordà, Garrotxa, Cerdanya i catorze localitats de la Catalunya Nord.

"Segona eixida (abril-maig): País Valencià, Baix Aragó, Tarragona, el Rosselló i Menorca. És nomenat membre corresponent de la "Société Agricole, Scien-

- tifique et Littéraire des Pyrénées Orientales". El 17 de novembre exposa la idea de publicar el "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" (BDLC). Pel desembre és acabat el vol. 1, amb l'article **Qüestions de llengua i literatura catalanes**.
- 1902 Recorre noranta poblacions del País Valencià, de Catalunya i del Rosselló. És elegit membre corresponent de la Societat Arqueològica Tarraconense, membre numerari de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de les Balears i membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- 1903 De l'estiu a la tardor, recorre vint-i-nou pobles de Mallorca.
- 1904 El 25 de gener, en una conferència a l'Ateneu barceloní, exposa el projecte d'un Congrés de Sintaxi Catalana, que esdevindrà un congrés de la llengua catalana en tots els seus aspectes. Publica el tom IV de l'**Aplec**. El 31 de desembre predica en català a La Seu —per primera vegada després de 131 anys— el Sermó de la Conquesta.
- 1905 Pel maig es constitueixen tres comissions per a la preparació del Congrés i Mn. Alcover forma part de la comissió tècnica. Amb l'article **Per què servex la toponímia** (vol II BDLC) posa els fonaments de l'onomàstica mallorquina. És nomenat president de la Societat Econòmica d'Amics del País.
- 1906 El 13 d'octubre s'inaugura el Congrés sota la presidència de Mn. Alcover, qui també presideix la secció filològica-històrica. Del 3 d'agost al 12 de setembre, eixida per les comarques pirinenques.
- 1907 La "Société Internationale de Dialectologie Romane" el nomena representant del domini lingüístic català. Recorre Alemanya, Suïssa, Àustria i Itàlia per consolidar la seva formació filològica.
- 1908 Publica al vol. IV del Bolletí l'article **Una mica de dialectologia catalana**, el qual posa els fonaments dels estudis dialectals del català.
- 1909 Tom V de l'**Aplec**. Col·labora al setmanari "L'Aurora" amb el pseudònim de "En Revenjoli", hi ataca altres publicacions i assolix una gran popularitat.
- 1911 El 4 de febrer és nomenat president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.
- 1912 Eixida per Europa (15 d'abril-22 juny): França (rep lliçons de Gilliéron i Rousselot), Anglaterra, Bèlgica, Alemanya i Suïssa (rep lliçons de J. Jud i de L. Gauchat)
- 1913 Tom VI de l'**Aplec**. Fabra publica les **Normes Ortogràfiques**. Mn. Alcover les accepta i les comenta al vol. VII del BDLC. Se separa de la tasca de l'Atlas Lingüístic del Domini Català a causa de discrepàncies d'ordre tècnic i jeràrquic amb Mn. Griera. Publica **Normes Ortogràfiques per escriure en català**. Tercer viatge a l'estranger (21 d'abril-30 juliol): França, Suïssa, Anglaterra i Itàlia.
- 1915 Mor el bisbe Campins i Mn. Alcover ocupa el càrrec de governador de la diòcesi com a vicari capítular "sede vacante" fins a l'octubre de 1916. Publica **Vida del Rdm. i Illm. Sr. D. Pere Juan Campins i Barceló**. A l'apèndix del vol. VIII del BDLC publica **Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana**.
- 1916 Tom VII de l'**Aplec**. Al tom IX del BDLC publica **Estudis de Sintaxi Catalana, Vocabulari del bestiar cabrum**. A "L'Aurora" publica **N'Arnau (Novel·leta)** en deu tongades.
- 1917 La mort del president de la Mancomunitat, Enric Prat de la Riba, accentua la progressiva fredor de relacions entre Mn. Alcover i l'Institut i Diputació de Barcelona. Queda rellevat de la presidència de la Secció Filològica de l'Institut. Sorgeixen fortes discrepàncies amb Mn. Galmés per la transcripció de textos lul·lians.
- 1918 Al BDLC publica el Primer Manifest de la ruptura amb l'Institut. Del 24 d'abril al 14 de maig, recorre l'Empordà, i del 20 de juny al 31 d'agost les terres valencianes i la Catalunya occidental. Publica **Ortografia catalana simplificada**.
- 1919 Publica, al vol. X del BDLC, el Segon i Tercer Manifest de la ruptura, on fa constar la decisió de canviar el títol del Diccionari pel de "Diccionari Català-Valencià-Balear". Publica **D. Josep M.ª Quadrado: sa vida i ses obres**. Mn. Galmés el separa de la Comissió Editora Lul·liana i es mou un plet que arribarà a la Cúria Romana.
- 1920 El Ministeri d'Instrucció Pública del govern espanyol li atorga una subvenció de 25.000 pts. anuals per al Diccionari. Al vol. XI del BDLC publica el Quart Manifest contra l'Institut. Durant l'estiu emprèn una eixida que haurà d'interrompre per motius de salut. Al "II Congreso de Historia de la Corona de Aragón" presenta una comunicació sobre **Los mozárabes baleares**.
- 1921 F. de B. Moll s'incorpora al Diccionari com a secretari permanent de redacció. Del 27 de juny al 27 de novembre emprèn l'"eixida" més llarga pel territori peninsular. Pren possessori del càrrec de Degà de la Seu de Mallorca. Quint Manifest contra l'Institut. A la "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos" publica **Algo sobre la biografía y bibliografía de D. José M.ª Quadrado**
- 1923 Conciliació formal entre Mn. Alcover i Mn. Galmés.
- 1924 Tom VIII de l'**Aplec**. Publica **Breu Exercici del Camí de la Creu i Vida abreviada del Bt. Mtre. Ramon Llull**. A la "Revue des Langues Romanes": **Sur les origines de la race baléare et sa bibliographie historique**. Mn. Alcover, F. de B. Moll i els pares M. Colom i R. Ginard Bauçà redacten els primers articles del Diccionari.
- 1925 Es constitueix la "Impremta Mossèn Alcover". Al vol. XIV del Diccionari publica **Consuetuds dels segadors llucmajorers i Circumstàncies especialíssimes de la formació de la llengua catalana**.
- 1926 Apareix el primer fascicle del Diccionari. Tom IX de l'**Aplec**. Es reconcilia amb P. Fabra. La seva candidatura a la "Real Academia Española" fracassa enfront de la de Mn. Riber.
- 1927 El Diccionari comença a sortir sense subjectar-se a les Normes de l'Institut; és rebut amb indiferència. Greus problemes econòmics.
- 1928 Problemes de salut el retenen i ha de deixar la tasca més feixuga del Diccionari. Es dedica a escriure obres de caràcter religiós.
- 1929 Tom X de l'**Aplec**. Intent infructuós de reconciliació amb Cambó. Publica **La flexió verbal en els dialectes catalans**, recollida per Alcover i elaborada, amb pròleg i notes, per F. de B. Moll. Presideix la Junta Organitzadora del VII centenari de la Conquesta de Mallorca.
- 1930 Tom XI de l'**Aplec**. Surt publicat el volum primer del Diccionari. Publica **Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa i Las fuentes históricas de la Reconquista de Mallorca**. Per tal d'assegurar la continuació de la tasca del Diccionari, es funda l'Editorial "Ed. Alcover S. L.", constituïda per Mn. Alcover, F. de B. Moll i Joan Riutort.
- 1931 Tom XII de l'**Aplec**. Publica l'article **Com he fet mon Aplech de Rondaes Mallorquines**, a la revista "Zeitschrift für Romanische Philologie".
- 1932 Després d'un tercer atac de feridura, mor a Palma dia 8 de gener. L'endemà és enterrat a Manacor. Després de la seva mort, F. de B. Moll compra les accions de l'editorial i s'encarrega d'acabar la publicació del Diccionari, i reprèn la publicació dels volums XV al XVIII del BDLC.

CARLES BALLE BLANES

Departaments de Català (Fac. Fil. i Ll.)

Mn. Alcover, home d'Església

per Pere Llabrés

El dia 8 del passat mes de gener, en complir-se el quantè aniversari de la mort de Mn. Antoni M. Alcover, el Centre d'Estudis Eclesiàstics de Mallorca convidà a una Eucaristia, celebrada a l'església de Santa Magdalena, els qui volien recordar piadosament la memòria d'un sacerdot insigne de la nostra Església, d'un gran home de cultura, d'un fervent patriota.

A l'homilia vaig voler subretxar l'aportació que un home d'Església com Mn. Alcover féu a la nostra cultura, com estigué lligat a un moment certament esplendorós de l'Església mallorquina, i també que fou el primer professor de llengua i literatura mallorquina al Seminari diocesà, el primer entre tots els de les Esglésies de parla catalana que implantà l'estudi de la llengua pròpia, i que per la tasca immensa de l'Obra del Diccionari comptà amb una nombrosa i valuosa col·laboració dels seminaristes.

Per això els professors del Centre d'Estudis teològics, hereu del Seminari diocesà en la docència, volíem retre un homenatge a aquell home que tant va fer, al llarg de la seva vida, plena d'un dinamisme comparable al de Ramon Llull, per la cultura i per l'Església de Mallorca.

En aquest article no pretenc aportar novetats ni tampoc insistir una vegada més en els caires negatius de l'obra alcoveriana. Simplement és la meua intenció presentar Mn. Alcover com a home d'Església, destacant en la seva obra aquells punts que més el definiren com a tal i que fan que la seva memòria, com escriví el Bolletí oficial del Bisbat de Mallorca en la seva nota necrològica (1) sigui beneïda pels qui el conegueren, i també pels qui no l'hem conegut, però que coneixem i valoram tot el que hi ha de positiu en la seva tasca eclesial, cultural i patriòtica.

«SACERDOT EXEMPLARÍSSIM»

Nascut el dia de la Mare de Déu del Candelero del 1862, a la possessió de Santa-Circa, prop de Manacor, l'adolescència i la joventut d'Antoni Maria Alcover es veuen envoltades d'un ambient piadós al cor de la pagesia, també d'un ambient polític carlí de profundes ressonàncies integristes. El seu oncle capellà Mn. Pere Josep Alcover, lletrut i glosador, carlí de socarrel posà en mans del nebot el vademècum dels integristes catòlics del segle passat: les obres de Mn. Fèlix Sardà i Salvany, l'autor de «El liberalismo es pecado».

L'any 1877 passà a la «Ciutat dels Llibres» i començà els estudis eclesiàstics. El seminarista Alcover, «batallador per temperament, per atavisme i per convicció... era considerat com a cap de bandolina» de l'integrisme més pur, tot abrandat contra els que anomenaven catòlics liberals (2). El 1880 va estrenar el pseudònim «En Jordi des Racó» amb la redacció de la seva primera rondaia **Es jai de sa barraqueta**, publicada a «L'Ignorància», i escrita precisament en mallorquí per indicació del qui era company seu d'estudis i seria el futur bisbe de Mallorca, Josep Miralles i Sbert (3).

Durant els seus estudis al Seminari ja pogué conèixer els capdavanters de la Renaixença a Mallorca. El 1881 va entrar

al Seminari un jove pollencí Joan Guiraud, poeta i que li féu conèixer les primeres poesies de Miquel Costa i Llobera. Aquest es matriculà a l'acadèmia de dibuix i pintura d'En Francesc Mestre juntament amb Antoni M. Alcover, i així es començaren a conèixer i a fer amistat, una amistat de bon profit per a la «mallorquinització» de la nostra Església en un temps immediat. Conegué també l'escriptor Bartomeu Ferrà, aquest i Costa presentaren el jove seminarista a Tomàs Forteza, que es va convertir en el seu mestre de llengua i literatura catalana. Una amistat en dugué una altra i així Antoni M. Alcover féu la coneixença de Pere d'Alcàntara Penya, Lluís Pons i Gallarza, Tomàs Aguiló, Josep M. Quadrado, Joan Alcover, Joan L. Estelrich, Miquel dels Sants Oliver, etc. (4).

Però Antoni M. Alcover i Sureda no era només un seminarista batallador de l'integrisme catòlic o un enamorat, cada cop més, de la llengua, sinó que era també profundament, convençudament, un candidat al ministeri sacerdotal. Dia 23 de desembre de 1884, Miquel Costa li escrivia una carta des de Pollença i, entre altres coses li deia: «Anem al bessó de la vostra carta, que és la bona nova de la vostra ordenació de subdiaca. Vos ne don de tot el cor l'enhonorabona i amb tant més de gust, en quant per lo que em deis comprenc el fervor i bon esperit amb que vos acostau al Sacerdoci. Déu vos hi faci un sant» (5).

Que bastin aquestes paraules del qui després seria també un sacerdot exemplaríssim de la nostra Església, Mn. Costa i Llobera, per avaluar el **fervor** i **bon esperit** d'aquell seminarista que, amb el millor cor d'un pagès tenaç i infantivol, volia guanyar-se una santedat en la vocació sa-

cerdotal, tal com li augurava Miquel Costa.

Mn. Antoni M. Alcover rebé l'ordenació presbiteral dia 18 de desembre de 1886, i de seguida fou coadjutor de la parròquia de Manacor.

Una altra afició de Mn. Alcover era la Història eclesiàstica, i per això dia 10 de setembre de 1888 és nomenat professor d'aquesta matèria al Seminari Conciliar de Sant Pere, i el 1895 també ho és de llocs teològics.

VICARI GENERAL DEL BISBE CAMPINS

Dia 25 de juny de 1898 va prendre possessió de la diòcesi de Mallorca com a bisbe el qui n'era Vicari Capitular, Pere Joan Campins i Barceló. Dia 27 ja va nomenar Vicari General Mn. Antoni M. Alcover, amb gran sorpresa de molts.

El deixeble i continuador de l'Obra del Diccionari, i també biògraf de Mn. Alcover, Francesc de Borja Moll escriví sobre el nomenament d'aquell com a Vicari General: «El bisbe Campins el va nomenar coneixent-lo bé, perquè eren amics íntims; però no m'estranyaria que en elegir-lo hagués patit una mica d'insuficiència de visió: crec que li va donar un càrrec tan delicat, en atenció a la gran integritat i fermesa de caràcter de Mn. Alcover, home insubornable, complidor del seu deure, exigent amb ell mateix tant com amb els altres» (6).

Dia 2 d'agost de 1915, després de la mort del seu estimat bisbe, Mn. Alcover finia així la biografia del gran prelat mallorquí: «En vida no el vaig adular mai, gràcies a Déu; i som anat ben alerta a adular-lo gota en mort. No me'n remordeix la consciència de que mai deixàs de servir-lo amb tota la fidelitat com amic i com a subaltern seu» (7).

**l'Església
nostra**

L'Apòstol St. Pere, pintat de Mn. Alcover
(Foto Pere Orpi)

Aquestes paraules són la síntesi del que sentia de cor un amic i col·laborador, són la síntesi de l'obra que Mn. Alcover va ajudar a alçar ben ferma, la gran restauració espiritual de la nostra Església que amb fermesa i amb clarividència va emprendre des de 1898 el bisbe mallorquí Pere Joan Campins.

Una de les primeres decisions del nou bisbe va ser introduir classes de llengua i literatura mallorquina en el pla d'estudis del Seminari. Mn. Alcover que degué ser l'impulsor d'aquesta idea, en fou nomenat professor.

Dia 25 de març de 1899 el Bolletí oficial del bisbat de Mallorca —fundat pel bisbe Salvà el 1861— publicava el primer document en mallorquí: sobre l'edificació de l'església de Sant Miquel a Son Carrió. Ja en aquesta carta, en la redacció alcove-riana s'hi veu la mà del nou Vicari General, però és que també Mn. Alcover tenia la mà ben llista per projectar i dirigir la construcció d'esglésies. La primera fou la de Sant Miquel de Son Carrió, després la de Calonge, de la Sagrada Família de Manacor, la del Carme del Port de Manacor, la capella del convent de Franciscanes de Son Carrió, i finalment, el 1929, en el setè

centenari de la Conquesta de Mallorca, l'ermita de la **pedra sagrada** de Santa Ponça, que és p'entura la que millor reflexa l'admiració per l'art romànic que sentia Mn. Alcover, tal volta pels seus contactes amb els moviments artístics de Catalunya, pels nombrosos monuments d'aquest art cristià que allà s'hi troben. També en els seus viatges per l'estranger prestà atenció als monuments romànics de França, Itàlia i Alemanya; «era un enamorat del romànic», escriu F. de B. Moll (8). Juntament amb aquest enginy per construir esglésies, Mn. Alcover conrava l'arqueologia i en el Museu diocesà donà nombroses conferències sobre aquest tema, especialment els anys 20 del nostre segle (9).

Convé remarcar que Mn. Alcover fou des de 1905 vocal de la Junta d'obres de restauració de la Seu de Mallorca que, amb tanta empena i encert, dugué a terme el bisbe Campins.

Si la restauració interior de la nostra Seu, del seu presbiteri, càtedra i cor, esdevenen un símbol de la restauració espiritual, amplíssima, del bisbe Campins en tota l'Església de Mallorca, cal remarcar aquí la contribució eficaç, decisiva, que

Mn. Alcover i Mn. Costa hi prestaren perquè aquesta obra s'adreçàs pels camins de l'arrelament a la terra, del patriotisme sincer, de la mallorquinitat més autèntica.

En la resolució de l'àmbit del Fet Religios del Congrés de Cultura Catalana (1977), en l'apartat de «Religió i Catalunitat» i respecte a la llengua, ja es fa notar que el bisbe Campins, empès per Antoni M. Alcover i Miquel Costa i Llobera, «al començament d'aquest segle, havia optat per promoure la llengua del país» (10).

Miquel Costa havia estat ordenat de prevere el 1888. El 1896 ja col·laborà amb Alcover i Miralles Sbert a la reforma del catecisme mallorquí, que fou vehicle d'inegurable valor en l'arrelament de la nostra llengua en la pietat i formació cristiana del nostre poble (11).

L'any 1900 escriu la «Lletra de Convit a tots els amics de la llengua catalana», que esdevingué la primera pedra de l'Obra del Diccionari. «Per a interessar la gent en el seu projecte tingué Mn. Alcover un gran avantatge en el seu càrrec de Vicari General», escriu Moll (12). En el cap. VI d'aquesta carta Mn. Alcover afirma que compta per a realitzar l'Obra del Diccionari primerament amb la Providència de Déu i amb la de la Puríssima Verge Maria i dels àngels tutelars i patrons de la raça catalana; segonament, amb la benedicció i encoratjament del Cardenal bisbe d'Urgell, de l'Arquebisbe de València, i dels bisbes de Girona, Oriola, Lleida, Solsona, Tortosa, Menorca, Mallorca, Vic i Perpinyà i dels vicaris capitulars de Barcelona i Eivissa. El 17 de novembre de 1901 hi hagué aplec general de col·laboradors a la sala principal del palau episcopal de Mallorca (13). El bisbe Campins sempre recolzà el seu Vicari General en aqueixa tasca i ja he dit com aportaren nombroses cèdules a la calaixera del «Diccionari» els estudiants dels Seminari diocesà.

Recordem també que el qui ja era anomenat «Apòstol de la Llengua catalana» presidí a Barcelona el 1906 el primer Congrés internacional de la Llengua catalana. Molts de clergues mallorquins foren membres d'honor (Mn. Joan Aguiló, Mn. Costa, Mn. Riber) i molts en foren membres efectius. «La llista és francament impressionant», escriu Josep Massot (14).

(1) *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca* (BOOM), 1932, p. 43.

(2) FRANCESC DE B. MOLL, *Un home de combat* (Mn. Alcover), Palma de Mallorca, ed. Moll, 2.ª ed. 1981, p. 16.

(3) J. MASSOT I MUNTANER, *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, Barcelona (1977), ed. Curial, p. 23-24; F. DE B. MOLL, op. cit., p. 33 ss.

(4) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 34-38.

(5) F. DE B. MOLL, *Epistolari de Miquel Costa i Llobera a Antoni Alcover*, Revista «Randa», 12, p. 126.

(6) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 117.

(7) ANTONI M.ª ALCOVER, *Vida del Rdm. i Illm. Sr. D. Pere Joan Campins i Barceló, bisbe de Mallorca*, (Ciutat de Mallorca, 1915).

(8) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 134.

(9) *Ibid.*, p. 135.

(10) Resolucions del Congrés de Cultura Catalana, vol. 3, Barcelona, 1978, p. 366.

(11) BOOM, 1915, p. 42.

(12) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 56.

(13) *Ibid.*, p. 60-61.

(14) J. MASSOT, op. cit., p. 31-34.

VICARI CAPITULAR

Dia 23 de febrer de 1915 morí, en la plenitud de la vida, el bisbe Campins. Dia 26 el capítol dels canonges elegeix Mn. Alcover, canonge magistral des del 1905, com a Vicari Capítular. Per mort del savi, apostòlic i eximi prelat, el canonge manacorí assumeix el govern interi de la diòcesi, i en el primer comunicat declara que mai ha donat una passa per obtenir les responsabilitats eclesiàstiques, que complirà amb bona voluntat, abnegació, sollicitud i esperit de justícia magnànima la seva tasca (15). Durant la seva gestió escriu diverses circulars, entre les quals cal remarcar les que fan referència al VII centenari de la mort del beat Ramon Llull, «vertader patriarca del nostre poble», convidant a les festes que ja havia preparat, abans de morir, el bisbe Campins (16).

Vull remarcar també que el B. O. del bisbat publicà les conclusions del I Congrés litúrgic de Montserrat, que comptà amb bona presència mallorquina com a exponent de la sintonia de la diòcesi mallorquina amb l'avantguarda del moviment litúrgic d'aleshores, promogut amplament per l'insigne prelat recentment difunt (17).

Essent Vicari General, Mn. Alcover caigué greument malalt pel setembre de 1915 i designà el degà de la Seu Mn. Josep Oliver per substituir-lo com a governador eclesiàstic fins que recobrà la salut i les tasques habituals dia 6 de desembre del mateix any. Dia 5 de maig de 1916 fou designat el nou bisbe de Mallorca, el valencià Rigobert Domènech, qui en prendre possessió de la seu mallorquina el 6 d'octubre nomenà Mn. Alcover governador eclesiàstic, fins que el dia 23 del dit mes designà el Rd. Josep Mur com a Vicari General.

Mn. Alcover fou degà de la Seu de Mallorca des del juliol de 1921 fins a la seva mort.

MN. ALCOVER
I LA RELIGIOSITAT POPULAR

Des d'infant Antoni M. Alcover va beure el fervor religiós i la pietat popular en el cor mateix de la pagesia de Mallorca. A

les seves **Rondaies** en Jordi des Racó es manifesta sempre un redactor embegut de religiositat popular: abans o després de menjar les sopes mallorquines no hi ha cap bon pagès que no passi el rosari amb un enfila de parenostres.

Un bon recull de la religiositat popular en el temps principal de l'any eclesiàstic és l'opuscle: «Corema, Setmana Santa i Pasco», on el lector pot trobar un seguit de tradicions, devocions, costums religiosos, socials, familiars i àdhuc gastronòmics de la Mallorca cristiana que observà, estudià i estimà Mn. Alcover (18).

Una obra que va promoure com a president, que encara no ha estat acabada, però que mereix un especial reconeixement en la nostra història cultural i eclesiàstica és l'edició de les Obres Catalanes del B. Ramon Llull. Mn. Alcover fou president de la Comissió editora Lul·liana des del 1900. Col·laborador eficacíssim seu fou el gran literat Mn. Salvador Galmés. L'any 1919 esclatà entre ambdós una violenta brega entorn de l'edició. Davant mi tenc l'edició del volum IX, **Libre de Blanquerna**, estampat a Palma l'any 1914 on, sota el títol, hi ha escrit: «Transcripció directa amb facsimils, proemi, mostres d'escriptura i variants dels més vells manuscrits». Continuava: **per Moss. Salvador Galmés i En Miquel Ferrà**. Doncs bé, a damunt hi ha un paper aferrat que diu amb lletres de motlo: **Editor: Mn. Antoni M. Alcover**. Girant el full, ens trobam amb un altre paper aferrat, firmat per l'Administrador de l'Edició, on consten els noms dels qui han aidat a «engarbutar el present volum»: Costa i Llobera, Mateu Rotger, Estanislaú Aguiló, Joan Alcover, Gabriel Llabrés i Miquel Ferrer. Encara a la plana V, després de fer constar l'agraïment a l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, hi ha un afegit, sempre amb un paper imprès aferrat, signat per Antoni M. Alcover, pre. que sí reconeix que Miquel Ferrà i Mn. Salvador Galmés feren la transcripció i confrontes dels codis lul·lians: «que feren baix de la meua direcció i inspecció i subjectant-se an el pla trassat del Mestre Mateu Obrador i Bennàsser, feyna que elze pagàrem l'Ins-

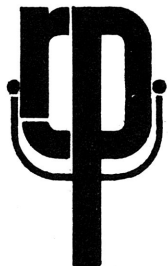
titut d'Estudis Catalans i jo segons lo establert ab lo mateix Mestre Obrador, lo mes egregi dels lulistes moderns».

F. de B. Moll diu, a la biografia de Mn. Alcover, que té sobre aquest assumpte un volum de 400 planes en foli. Ens en dona el resum, d'aquell plet i controvèrsia que tingueren vicissituds dramàtiques entre 1919 i 1923. La cosa arribà fins a Roma. A la fi una sentència arbitral del 14 de desembre de 1929 posà la pau en una brega tan desgraciada (19).

El 1918 Mn. Alcover trencà amb l'Institut d'Estudis Catalans i amb la Lliga Regionalista, partit del qual havia fet grans lloances, i s'hi havia compromès a fons, ja guarit del seu integrisme carlí juvenívol. Hi veia la plasmació dels ideals catalanistes i de la Renaixença cristiana del bisbe Torras i Bages. I deia ben clar que la nacionalitat dels mallorquins és la catalana (20).

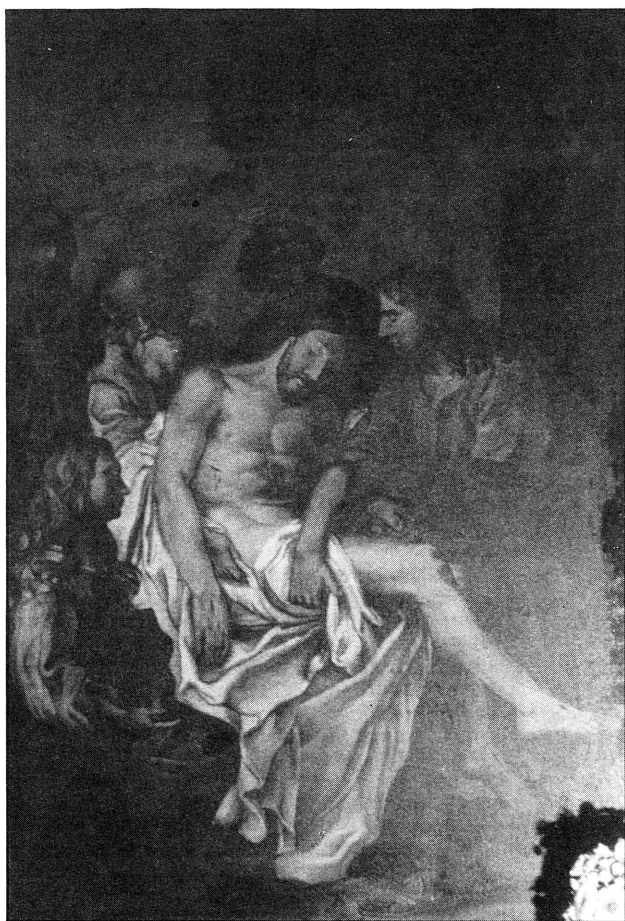
Barallat amb els catalans canvià de rumb polític, i cap al tard de la seva vida, empenugué la tasca de fomentar la pietat popular amb obres mallorquines que no depenguessin de les que s'editaven a Catalunya. El 1924 féu una crida al seu «Bolléti del Diccionari de la Llengua Catalana» per tal de publicar tota una col·lecció de llibres de pietat en la nostra llengua materna. Demanava als capellans de les Illes que escrivissin i publicassin llibres religiosos; també volia revisar per fer-ne llibres de devoció obres del B. Ramon Llull, dels nostres escriptors dels segles XVI-XIX, altres de moderns, Novenaris i «Mesos», traduir obres ascètiques d'autors castellans, italians, anglesos, francesos i alemanys, i sobretot enllestir un bon «Any Cristià». Ell mateix traduí i estampà el I volum de la **Preparació per a la mort** de sant Alfons M. de Liguori (21). Publicà el **Breu Exercici del Camí de la Creu** (1924), Via Crucis abreujat i acompanyat de les dècimes de Mn. Costa. Escriví una obra extensíssima: **Exercici de l'Hora Santa**, en què treballà un parell d'anys, llibre ple de doctrina, però de «lectura fatigosa i pràcticament intel·ligible per a un públic que no sigui d'erudits en matèria teològica» (22). L'obra restà inèdita.

C. O. P. E.
MALLORCA

RÀDIO POPULAR

una amiga de tot lo dia

El Davallament de Jesús, una altra pintura de Mn. Alcover, que conserva la seva família
(Foto Mn. Pere Orpi)

També hi romangué la **Vida de Santa Margarida Maria d'Alacoque** (23).

Dia 19 de maig de 1930, pocs dies abans de la canonització de Santa Caterina Tomàs, Mn. Alcover, ja ben retut per la seva malaltia, signava el pròleg d'un llibre que volia ser un «tribut modest i sincer a l'homenatge que els mallorquins rendeixen» a la santa entrançable de la nostra pagesia. Era la **Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa**, que en els nostres dies ha estat reeditada precisament, en el L aniversari de la canonització i de la biografia alcoveriana. És una bona aportació, documentada, a la vida i a la devoció popular, a la iconografia, de Sor Tomassa. Es llegeix deliciosament com una rondalla.

CONCLUSIÓ

El qui havia viscut com «un creient incommovible i un sacerdot exemplaríssim», el qui tant havia treballat per l'Església i per la pàtria, morí piadosament com havia viscut. Un tercer atac d'apoplexia el dia de l'Epifania de 1932 el reté

definitivament. Durant l'agonia «únicament parlà amb Déu, puix que els qui el voltaven li sentien recitar treballosament i repetides vegades el **Miserere mei Deus**, el Parenostre i altres oracions» (24). Poc abans de les dues del dia 8 de gener de 1932 lliurà l'esperit al Creador un dels homes més grans que Mallorca ha donat a la història, un dels homes més grans que Mallorca i la seva Església han tengut per enaltir la pròpia personalitat.

No és hora de fer un judici. Però de la vida i l'obra de Mn. Alcover com a home d'Església en podríem extreure aquestes conclusions:

1. El B. O. del nostre bisbat en la nota necrològica definia Mn. Alcover com a sacerdot exemplaríssim, ciutadà integèrrim, treballador infatigable, zelosíssim pels furs de l'Església, enamoradíssim de Mallorca (25). És un enfilai de lloances que certament defineix el seu caràcter. Estimà Mallorca i la seva Església i, sobretot amb el seu bisbe Pere Joan Campins, contribuí a fer més **nostra** l'Església.

2. Un altre caire de la vida espiritual i presbiteral de Mn. Alcover és el seu arrelament en el poble, en la pagesia, l'esperit de la qual xuclà des d'infant i del qual mai renuncià. Era integrista, moderat en la maduresa, profundament religiós i piadós. En són mostra les pintures religioses que il·lustren aquest article, la seva afeció per estudiar i promoure la religiositat popular mallorquina.

3. Certament Mn. Alcover fou el primer clergue que influí decisivament en la implantació dels ideals de la Renaixença en l'Església nostra, encara que Mn. Josep Tarongí se n'ha de considerar l'introducció si bé amb escassa influència sobre el clergat (26). Mn. Alcover es convertí, des del Seminari i des del bisbat, en «l'ànima del mallorquinisme militant». Però pel seu caràcter i per les lluites mantingudes, especialment amb els catalans del Principat, després dels seus primerencs entusiasmes, esdevingué causa de divisió i d'indecisió, i impedí el desenvolupament harmònic i coherent del moviment que amb tanta d'embranchada havia iniciat (27).

4. El canonge manacorí amb el seu integriste fou acèrrim defensor dels drets —massa drets?— de l'Església. La seva tasca hauria estat més fructífera si no s'hagués engrescat tant en la lluita repartint «verdanc», «nesples», «ventim», etc. als seus adversaris, liberals o escèptics. Tothom recorda, amb tristesa, els atacs a un escriptor digníssim, el socialista Gabriel Alomar i Villalonga. Tot això fou causa no d'aclariment de la postura de l'Església sinó d'anti-clericalisme que perdurà molt de temps a la nostra illa (28).

5. Finalment la nostra Església ha de reconèixer que, per l'obra gegantina de Mn. Alcover, ha prestat un servei cultural de primera magnitud al nostre poble.

En qualque manera tots els qui, després del darrer Concili, hem treballat per l'autenticitat i recobriment de la personalitat de l'Església nostra i del poble mallorquí, som deutors i deiebles —si bé no seguint sempre les mateixes tàctiques— del gran «home de combat», de qui sempre haurem de beneir cordialment la memòria pel seu llegat incomparable de cultura popular, lingüística, religiosa.

PERE LLABRÉS I MARTORELL

(15) BOOM, 1915, p. 23-25.

(16) BOOM, 1915, p. 71-4, 85-6.

(17) BOOM, 1915, p. 219-225.

(18) ANTONI M.^o ALCOVER, **Corema, Setmana Santa i Pasco**, Palma de Mallorca, ed. Moll, 1956, col·lecció «Les Illes d'Or».

(19) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 229-240.

(20) J. MASSOT, op. cit., p. 39.

(21) D'aquesta versió, escriu F. de B. Moll, en l'obra citada, p. 267-8: «Per cert que, gràcies a l'estil pintoresc del traductor, aquest llibre tan seriós i tètric resulta divertit com una rondalla».

(22) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 268.

(23) J. MASSOT, op. cit., p. 337-40.

(24) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 284-5.

(25) BOOM, 1932, p. 43.

(26) J. MASSOT, op. cit., p. 21.

(27) *Ibid.*, p. 77.

(28) F. DE B. MOLL, op. cit., p. 137-149.

Mossèn Antoni Maria Alcover i les Rondalles

per J. Massot i Muntaner

El nom de mossèn Alcover, malgrat el caràcter polifacètic de la seva activitat literària i científica, anirà sempre lligat a dues empreses: el **Diccionari Català-Valencià-Balear**, que l'ha fet famós en amplis sectors minoritaris, i l'**Aplec de rondaies mallorquines**, que s'ha convertit en llibre de capçalera de tants de mallorquins i que no ha deixat d'esser llegit i admirat a Mallorca i a fora Mallorca. En el cinquantè aniversari de la mort d'«en Jordi des Racó», serà bo de recordar què va representar aquesta tasca de col·lector de rondalles i d'autèntic recreador d'uns textos sortits del poble i retornats al poble.

COMENÇAMENT

L'interès d'Antoni M. Alcover pel folklore mallorquí venia de molt lluny. Ell mateix explica que el 1879, quan tenia desset anys i era jove seminarista, començà a escriure narracions de costums a la manera d'Antonio de Trueba, d'ambient mallorquí però en llengua castellana, d'acord amb el seu «castellanisme **furibund**» d'aleshores. Tanmateix, aquell mateix curs el futur bisbe Josep Miralles, després d'una «polèmica feresta per cartes», convencé el futur apòstol de la llengua catalana que havia d'«escriure en **mallorquí** les coses de bella literatura». Des de l'estiu de 1879, doncs, Alcover es convertí en un fidel adepte al «mallorquí», al «català de Mallorca» (1), tant que pocs anys després, el 1883, sorprenia Marià Aguiló dient-li que patia «**de mal de mallorquí** perque estima sa llengua» (2). Mentrestant s'havia dedicat al conreu de la poesia: al Certamen de Fires i Festes del 1881, als denou anys, tingué un accésit, i això li donà «categoria de escriptor, una de las cosas que más había ambicionado en mi vida» (3). I durant aquella mateixa època de seminari, aprofitant les vacances, recollí cançons populars i glosades i redactà «retaulos de costums», que el 1885 publicà en un volum, les **Contarelles d'En Jordi des Recó**, prologades pel seu mestre Tomàs Forteza (4).

Les **Contarelles**, a més dels «retaulos de costums», contenen cinc «rondaies», que, com assenyalava l'autor al pròleg de la segona edició (1915), «no eren **Contarelles** pròpiament, sinó **faules populars**, inventades o conservades pel poble, no coses que jo m'hagués tretes de cap, com ho eren les altres composicions del volum». Es tractava de rondalles que Alcover «sabia de com era al·lot pucer» i que havia començat a escriure d'«al·lotell» i publicat inicialment a «L'Ignorància» (1880, 1881, i 1882), a l'«Almanaque Balear para el año 1882» del diari «El Isleño» i al «Museo Balear» (1884) (5).

OBSESSIÓ

Un cop ordenat sacerdot, el 1886, mossèn Alcover passà uns quants anys dedicat al ministeri i a les estèrils lluites polític-religioses tan en voga en aquells moments. L'estiu

del 1889, però, aprofitant les vacances —les «vacacions de càtedra», ja que des de l'any anterior era professor al seminari— per dedicar-se seriosament, primer com a simple distracció i després com a autèntica obsessió, a recollir rondalles. Ell mateix ho explicà al pròleg a la primera edició de l'**Aplec de rondaies mallorquines**, datat el 1896: «quan vaig concebre l'idea de fer un llibre just de rondaies populars mallorquines va esser l'estiu de 1889. Compatit de veure com de dia en dia s'anaven perdent i oblidant, i les havien arraconades casi de tot per altres distraccions, no tan inofensives, xalestes i casolanes, però sí més toixarrudes, insubstancials i sospitoses, i fins i tot dissolvents, me va venir l'idea d'entretenir-me durant les vacances de càtedra, i com a divertiment d'altres feines més sagrades i feixugues, replegant aquestes produccions del fecundíssim ingeni popular, i publicar-ne un llibre, com en tengués que em bastassen. Vaig posar fil a la gulla fent contar a mos pares, germans i missatges de ca-nostra i a tots els amics i coneguts les que sabien; i vaig anar entresentint-me de les persones que tenien fama de destres en matèria de rondalles, les vaig fer de veure, i avui una i demà l'altra, me contaren les que varen recordar» (6).

A mitjan 1890, Alcover deixà la direcció del batallador periòdic «El Àncora», des del qual havia defensat les idees intransigents de Fèlix Sardà i Salvany, i abandonà, desil·lusionat, les lluites de signe integrista. «Dejo a mediados de 1890 la direcció de **El Àncora**» —recordava el 1927—; y, libre de tal compromiso, me entrego a otras tareas científicas y literarias, para mí más agradables y apacibles que las periodísticas, que hacía tantos años me absorbían preferentemente». Per un cantó, estudià història eclesiàstica —no oblidem que n'ensenyava al seminari i que redactà alguns articles més o menys interessants sobre la matèria— i per l'altre tornà a la teologia (el desembre de 1890 anà a València per llicenciar-s'hi). «Y como elemento de distracción —continua tot confirmant les afirmacions del pròleg que hem citat abans— me dedico a recoger los cuentos populares de Mallorca, que llamamos **Rondayes**». I concreta encara més: «Durante las vacaciones de aquel verano (1890) recogí muchos cuentos populares mallorquines, y publiqué varios en **El Eco del Santuario**» (7).

El procés de l'**Aplec** i el progressiu engrescament d'Alcover són ben visibles al pròleg esmentat. El 1890 i el 1891 aparegueren set rondalles a la revista «El Eco del Santuario»; el 1893, en sortiren altres dues al «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» —que més endavant havia de publicar tot el volum cinquè de l'**Aplec**, dedicat a llegendes i tradicions (1909)—, i el 1894 les rondalles mallorquines arribaren a dues revistes de Barcelona, el «Missatger del Sagrat Cor de Jesús» i «La Tradició catalana». D'altra banda, ja el 1892 «hi hagué qui s'oferí a editar-me un tom», bé que «sortiren emperons, la

Il·lustració de F. de B. Moll

cosa se va suspendre, i perllonga qui perllonga, no arribàrem a començar fins el novembre passat», és a dir, de 1896 (8).

Durant aquest temps de preparació i de tempteigs, Alcover no se sentí tot sol: «Me impulsaron por ese camino —deia el 1927— mis amigos D. Juan Alcover y Maspons, D. Pedro Orlandis y Despuig, D. Miguel Costa y Llobera y D. Tomás Forteza, tan inteligentes y consumados en todos los ramos de bella literatura» (9). Aquests amics no solament l'estimularen, sinó que l'ajudaren i l'aconsellaren (no oblidem que Forteza era mestre d'Alcover i que mantenia amb ell una correspondència sovintejada, i Costa i Orlandis n'eren bons amics: no deixa d'esser significatiu que algunes rondalles fossin redactades a Sa Punta, possessió dels Orlandis on Alcover passà agradables estones). Recordem un cop més el pròleg al primer volum de l'**Aplec**: «Un altre dever, també de rigorosa justícia, m'obliga a fer constar lo molt que m'han aidat i il·lustrat en la selecció i triadella de les mateixes (rondaies) mos amics de cor, glòria i honor de les lletres pàtries, Moss. Miquel Costa i Llobera, En Tomás Forteza i En Pere Orlandis i Despuig. Ells amb llur bon gust i fina crítica i amb una generositat i franquesa que mai los agrairé prou, m'han assistit una cosa de no dir enmig d'una feina, com aquella de triar i escol·llir, que demana tant de seny, bon ull i bon paladar» (10).

BONA ACOLLIDA

Quan el primer volum de l'**Aplec** sortí al carrer, el 1896, Alcover quedà agradablement sorprès per l'acollida que tingué. «Molt de nou me vengué —escrivia al pròleg de la segona edició—, quan començà a sortir aquest **Aplec de Rondaies Mallorquines**, l'acceptació que trobà dins tot Mallorca.

¡Jo que tenia por, com el vaig emprendre, que la gent se'n riuria i negú ho voldria llegir! Poc m'ho esperava que al cap d'una partida d'anys n'haguéssim de fer una nova edició! Així és estat, gràcies a Déu. La primera la començarem de mil exemplars, i sortia en quaderns de xeixanta-quatre planes i per subscripció. Anà creixent aquesta com un diner de fil i haguérem d'augmentar la tirada fins a **dos milenars**. An el t. II (1897) mancà la subscripció una mica, com era natural; ens féu por una tirada grossa i tan extraordinària per Mallorca i la reduírem a **mil tres-cents** exemplars. Els fets han demostrat que ens erràrem de cap a peus, puis seguiren i segueixen les **Rondaies** venent-se constantment, i dels toms II i III (1898), per llur tirada més curta, com ens ne temérem, ja no n'hi hagué exemplars devers l'any 1906» (11).

D'aleshores ençà les edicions i reedicions de les **Rondaies** se succeïren, i el 1928 mossèn Joan Rotger assegurava, amb tota la raó del món, que «ningún libro se ha leído y se lee tanto en nuestra isla como el de las **Rondayas d'En Jordi des Recó**. Si basta un dato, nosotros consignamos el de que todavía no ha pasado año alguno sin que se hayan vendido de mil a mil quinientos volúmenes de **Rondayas**» (12). Aquesta popularitat no ha minvat mai, i fins i tot els anys de la immediata postguerra, quan la censura impossibilitava o dificultava enormement la publicació de llibres en català, n'aparegueren —sovint amb data falsa— copioses edicions (13).

L'acceptació de l'**Aplec** d'Alcover no era només cosa del públic mallorquí. Marià Aguiló l'acollí amb entusiasme i l'encoratjà a continuar-lo (14). La premsa catalana i les revistes internacionals de folklore l'elogiaren gairebé sense reserves (15), i ben aviat li demanaren permís per traduir-lo al francès, al txec, a l'alemany i al castellà (16). Amb el temps, hi hagué traduccions parcials de les **Rondaies** en castellà, en anglès, en alemany i en francès (17), i fou unànime l'opinió favorable dels entesos, que podríem resumir en aquesta frase de Maria-Antònia Salvà: «Crec que res no hi ha dins la nostra literatura que reflexi amb tanta fidelitat la fesomia interna de la pagesia de Mallorca com aquelles **Rondaies** aplegades amb tanta cura i tan insuperablement contades per la ploma de Mn. Antoni M.^o Alcover» (18).

AMPLIACIÓ

Tot això mugué mossèn Antoni Maria a continuar i a eixamplar l'**Aplec**, al qual dedicà moltes hores il·lusionades, segons que ens permet de constatar la seva correspondència. El 5 de juliol de 1897, per exemple, escrivia a Tomás Forteza: «Vaig esser sis dies per la Torre Nova y vaig escriure un sermó, del cor de Jesús, y vaig comensar la tasca de les rondalles, que m'hauré de desxondir fort per tenirla llesta a l'Octubre. ¡320 pàgines són males d'omplir!». A la mateixa carta, comentava que havia tingut «l'humorada d'enviar les **Rondayas** a n'en Mistral, y en fetxa de dia 19 del meteix mes» (de juny) n'havia rebut una contesta plena de simpatia, que l'omplí de satisfacció, «venint d'un homo tan eminent com en Mistral. ¡Milions de gràcies a Déu nostro Senyor!». (19). D'altra banda, aquesta carta a Forteza ens permet de comprovar l'interès d'Alcover per aplegar rondalles a tot Mallorca, bé que al pròleg al primer volum digués que havia fet la seva tasca «casí sense sortir de Ciutat, Manacor i la possessió a on estan els de ca-nostre» (20). Amb el seu estil peculiar, li explicava: «Homo sant de Déu, haurem d'atupar en Costa. Una mala fi de vegades m'havia dit que a Pollensa ja no hi havia ningú que sabés rondayas, y que era per demés cercarne, y me'n sortiren una partida qui'n sabian, y me n'han contades un raig més que regular; quatre o sis de noves, y prop d'altres tantes que m'en hauran completades; y si Déu ho vol, encara en sortiran més. Vaja, m'he passats vuyt dies allà sense temerme, vull dir, ocupadíssim escrivint rondayas y un sermó de Sent Lluís, que vaig predicar ahir a la Pobla» (21).

Amb motiu del nomenament de vicari general del bisbe Campins (1898) «hube de suspender (...) la publicació del **Aplech de Rondayas Mallorquines**, cuyo tomo III acababa de publicar», confessava el 1927 (22). Així i tot, la tasca no restà gaire temps paralitzada i el 1904 aparegué, finalment, el volum IV de l'**Aplec**, seguit d'una llarga sèrie d'altres. A mitjan 1913, Alcover informava els lectors del «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana» que l'**Aplec** anava «creixent com un

diner de fil. Ens creïem que amb els cinc toms de més de trescentes planes quiscun que havíem publicats, ja no mos ne quedarien gaire més de rondaies per publicar, i que tot lo més en poríem fer sortir un altre tom. Ens vàrem errar de mig a mig; registràrem totes les llibretes de notes, i mos ne sortiren tantes de rondaies replegades i no publicades, que creim que n'hi haurà per sis toms més...» (23). Encara els darrers temps de la seva vida, Alcover es dedicà a «escriure les rondalles que encara tenia només en notes» (24), i d'aquesta manera l'**Aplec** ha pogut ésser completat pòstumament per Francesc de B. Moll fins a vint-i-quatre volums.

OBRA DE RECREACIÓ

És evident que l'**Aplec de rondaies mallorquines** no fou redactat amb cap objectiu de tipus erudit. Alcover deixà sempre ben clar que no l'havia fet «amb cap fi tècnic ni científic, sinó com un homenatge de filial afecte a la nostra llengua benlloguda i a la nostra veneranda tradició», i que el destinava «an el poble català, de Mallorca i fora-Mallorca, i per consegüent ha de poder córrer en mans de tothom, i no ha d'ésser sobam que faça girar cap carro, ni escull ni engolidor que tir a fons cap barqueta» (25). Per això féu una autèntica obra de recreació de moltes rondalles, a base de comparar-ne versions diferents, i alhora seleccionà el material que publicava i n'eliminà una part, bé perquè no el considerava de prou qualitat, bé perquè el tenia per immoral. Ell mateix avisava els possibles crítics que, «encara que public tots aqueix toms, i que no se'n vengia cap esquitierell amb cinc sous quatre sous sobre si hi falta tal o qual rondalla! És segur que n'hi faltaran, unes perquè no les hauré afinades (26), altres perquè no les hauré trobat posadores» (27). I advertia en concret que havia «tirada una paret perquè no caigués dins el meu tros la pastura que hi havia, com hi ha dins totes les literatures populars, pels qui són **afectats de verd**. No, no he volgut un pam de terra allà on he vist que se feia tal **pastura**; i no n'hi he volguda perquè lo primer és lo primer, i no vui **afegir llenya en es feix** ni bouetjar amb foc perquè crema massa, i les raons siguen acabades» (28).

No podem dubtar, tanmateix, que l'obra de mossèn Alcover té un gran valor erudit. Com ha posat en relleu Josep A. Grimalt, les sis «llibretes de notes» d'Alcover —avui en poder de Francesc de B. Moll— «constitueixen un document folklòric de valor excepcional» perquè contenen les «versions en brut» de les rondalles, «que són precisament les que cerquen els folkloristes científics» (29), i és evident que Alcover treballà amb honestat i begué en fonts de tota solvència. Cal esperar que l'edició d'aquestes llibretes de notes sigui aviat un fet. Només aleshores serà possible d'aclarir d'una manera definitiva «dos punts importantíssims: el valor científic de l'**Aplec** i l'abast de l'aportació personal d'Alcover (tècnica narrativa, estil, llenguatge)» (30). Tant de bo que Grimalt trobi temps per a aquest estudi i pugui demostrar que «l'elaboració ulterior del material» d'Alcover ens ha proporcionat «uns textos que (...) són vertaderes obres mestres de la narrativa» (31).

JOSEP MASSOT I MUNTANER

(1) Per a la influència de Miralles, vegeu «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», VIII (1914-15), 115-116 (d'on procedeixen les citacions) i F. de B. MOLL, **Un home de combat (Mossèn Alcover)** (Palma de Mallorca 1961), 33-34.

(2) Carta de Marià Aguiló a Tomàs Forteza, publicada a **Mariano Aguiló i la «Renaixença»** (Barcelona 1966), 115. M'ocup d'aquest i d'altres textos semblants a **Mossèn Antoni M. Alcover, amic i deixeble de Marià Aguiló**, en curs de publicació a «Randa».

(3) A. M. ALCOVER, **Estudio sobre el Apostolado del Rdo. Doctor D. Félix Sardá y Salvany en Mallorca y la cooperación que le presté**, p. 8. Manuscrit redactat en català el 1927 i traduït per l'autor mateix al castellà el 1930-1931, que he pogut consultar gràcies a l'amabilitat de Francesc de B. Moll.

(4) Cf. el meu article **Mossèn Alcover i la cultura popular**, dins **Els mallorquins i la llengua autòctona** (Barcelona 1972), 101-110, completat a la conferència esmentada a la nota 2. Cit diversos treballs folklòrics d'Alcover a **Bibliografia de la cançó popular mallorquina**, «Randa», XII (1981), 223-235.

(5) P. IX. Per aquest motiu, la segona edició de les **Contarelles** eliminà les rondalles, que passaren al volum IV de l'**Aplec**.

(6) He utilitzat la segona edició de l'**Aplec de rondaies mallorquines d'En Jordi des Recó**, I (Ciutat de Mallorca 1915), p. IX.

(7) **Estudio sobre el Apostolado** (citat a la nota 3), 114-116.

(8) Pròleg a la primera edició de l'**Aplec** (citat a la nota 6), p.XI.

(9) **Estudio sobre el Apostolado**, 115.

(10) P. XV.

(11) P. XVII-XVIII.

(12) J. ROTGER, **Don Antonio Maria** (Palma de Mallorca 1928), 91.

(13) Vegeu el meu llibre **Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra** (Montserrat 1978), 200.

(14) Vegeu la conferència citada a la nota 2.

(15) Cf. el pròleg de la segona edició de l'**Aplec** (nota 6), p. XVIII-XXIII. Més endavant, el «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana» dona de tant en tant notícies sobre l'acceptació de les **Rondaies** i l'ús que en feien lingüistes i crítics.

(16) Pròleg de la segona edició de l'**Aplec**, p. XXIII.

(17) Vegeu MOLL, **Un home de combat**, 53. Són posteriors les **Märchen aus Mallorca** de F. Karlinger i U. Ehr Gott (Düsseldorf 1968). Seria convenient d'establir una bibliografia exhaustiva d'edicions i traduccions de les **Rondaies**.

(18) **Sobre les «Rondaies mallorquines»**, dins **Entre el record i l'enyorança** (Mallorca 1955), 81. No voldria amagar, tanmateix, algunes reserves —no del tot injustificades— sobre la llengua i l'estil de mossèn Alcover, que partiren d'escriptors amics seus. Miquel dels S. Oliver assenyalava a **La literatura en Mallorca (1840-1903)** (Palma de Mallorca 1903), 276-277, que «se puede conservar el sabor popular y campesino, o el aroma burgués y de menestralia, sin embutir frases sobrado bajas ni admitir locuciones desagradables, duras, cerriles y groseras. De aquí nace, en parte, solamente, el reparo que puede oponerse a Antonio Maria Alcover, Pbro., por su inapreciable colección de **Rondayes mallorquines** (...). A modo de un escriba impasible, el colector de esas tradiciones y **rondayes** se ha de convertir en instrumento del pueblo mismo, sin refundir, retocar ni acicalar su obra. Pero juzgo que, en el caso presente, hubiera sido posible acercarse al lenguaje al término medio general del lenguaje de las islas, quitándole el sello particularísimo de una pequeña comarca de Mallorca, y depurarlo y hacerlo más suave sin mengua de su sencillez y rusticidad». Aquests retrets —i altres fets des del «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» de 1885 arran de l'aparició de les **Contarelles**— foren represos el 1932 per Joan Pons i Marqués, el qual hauria desitjat que «l'immens tesoro de les nostres rondalles hagués arribat al públic passat per les mans d'un folklorista que hagués comptat amb l'instint natural i l'educació afinada del poeta» (**Crítica literaria 2** (Palma de Mallorca 1976), 58. Del mateix to és una carta de Joan Alcover a Joan Lluís Estelrich, del 15 de gener de 1910: «He visto, y me resulta muy bien, la balada que intercalas en la misiva a don Antonio Maria, escrita por cierto con mucho garbo. Estimo atinadas tus observaciones sobre el **estilo del rondallaire**. Me dio sobresalto tu referencia a alguien que le niega la calidad de estilista. No creo ser yo el que ha dicho esto. Pero si es mia esta o alguna otra parecida apreciación, guárdate de participarlo al interesado, porque le dolería de veras y a mí muchísimo más. No quiero que se entibie nuestra amistad, a la cual concedo gran valor. La verdad es que es un valor excelente» (J. ALCOVER, **Obres completes** (Barcelona 1951), 696).

(19) Biblioteca de Catalunya, manuscrit 2071 (agraesc a l'amic Amadeu J. Soberanas les facilitats que m'ha donat per a la consulta d'aquest epistolari). La carta de Mistral fou publicada per Alcover al final del pròleg de la segona edició de l'**Aplec** (p. XXIV-XXV).

(20) Pròleg a la primera edició, p. X-XI. Les referències als narradors de cada rondalla permeten de comprovar-ne els llocs de procedència.

(21) Recordem que el 17 de setembre de 1897, Costa escrivia a Alcover: «Molt me complau el cas que fan de les **Rondayes** aquests erudits estrangers de qui vostè me parla. Enhorabona. Encara és capaç de trobarne per un parell de toms més, segons la mostra d'aquest estiu» (**Epistolari de Miquel Costa i Llobera a Antoni M. Alcover**, transcrit i comentat per F. de B. MOLL, «Randa», XII (1981), 137). Donaré encara dues referències de l'epistolari d'Alcover a Tomàs Forteza (vegeu nota 19). El 21 de juliol de 1897 li deia: «Les rondalles, des que se morí la Tia de què li parlava, fan poca via, però així mateix en fan. El càrrec d'administrador no és molt poètic, que diguem». El 13 d'agost del mateix any li explicava des de Manacor: «Jo ara torn esser a la vila un parell de dies després de molts d'estar a la possessió. Si no tengués aquell lloch de refugi, és tercer tom de les rondayes no se publicaria enguany. Aquí m'm dexe'n fer casi res. Vaig enviar els dos toms publicats a tots aquells senyors estrangers qu'en Paul Sebillot de Paris m'indicava. Dels cinch ja n'hi ha tres qu'han contestat, el de Gloucester, el de Palerm, el de Berlin. Tots tres resulten esser directors de revistes de tradicions populars, y tots tres diven que publicaran un article sobre les **rondayes** y demòstran que los agràdan».

(22) **Estudio sobre el Apostolado**, 153.

(23) **Aplec de Rondaies Mallorquines**, «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», VII (1912-13), 289. Recordem que el 1903 Mateu Obrador convidava Alcover a redactar un pròleg a la **Doctrina Pueril** de Ramon Llull i, per convèncer-lo d'acceptar, li feia avinent que «aqueix pròleg no serà cap obra de romans, ni de molt, que l'destorb a vostè de la tasca de preparar el vol. IV de les seues Rondayes o de qualsevol altre que tenga en el telor» (F. de B. MOLL, **Cartes de tema lul·lià d'en Mateu Obrador a mossèn Alcover**, «Estudios Lulianos», IX (1965), 235).

(24) MOLL, **Un home de combat**, 267.

(25) Pròleg a la primera edició de l'**Aplec**, p. XIII. Tinguem en compte que a **Estudio sobre el Apostolado**, 224, Alcover comentava respecte a la labor de les **Rondaies** i la seva edició nombrosa: «Ha sido esto verdaderamente una bendición de Dios, y el remedio más eficaz para alejar a la gente joven de la lectura de las novelas malsanas».

(26) Evidentment és possible de trobar noves rondalles. Cf., per exemple, F. KARLINGER - G. LLOMPART, **Quatre rondalles de Mallorca**, «Randa», VI (1977), 182-201.

(27) Pròleg a la primera edició de l'**Aplec**, p. XII.

(28) **Ibid.**, p. XIII-XIV. Cf. J. A. GRIMALT, **La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi**, «Randa», VII (1978), 10-11.

(29) Article citat, 8.

(30) **Ibid.**, 9.

(31) **Ibid.**

Vicenç Jasso
Caterina Torrens

El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines

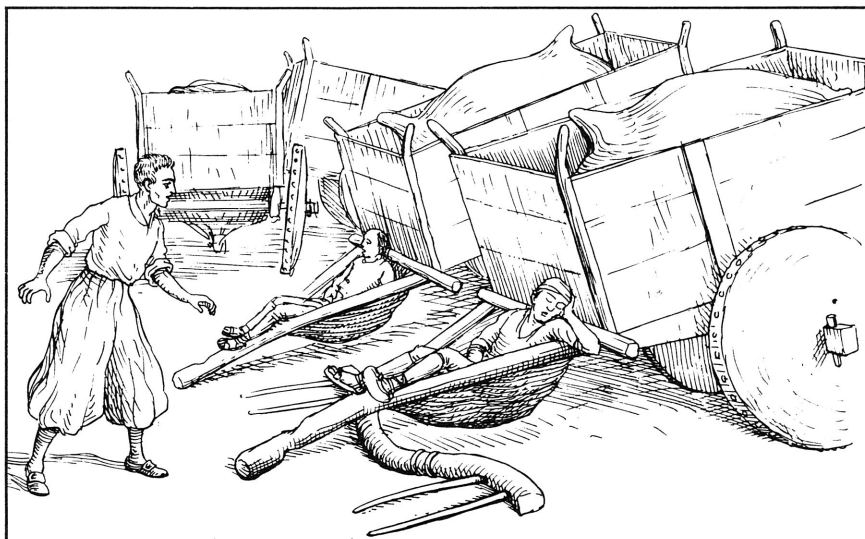
1. L'ESPAI EN ELS CONTES POPULARS

Les «Rondaies Mallorquines» ens porten amb un doble encantall: ens porten al món del conte popular amb animals que parlen i actuen com si fossin homes, amb viatges al reialme meravellós, i amb narracions d'anècdotes i bromes (1), i ens parlen de Mallorca i de la vida i els costums dels mallorquins de temps passat.

La major part dels contes populars, especialment els d'animals i els fabulosos, s'ubiquen a indrets indeterminats (2). No es descriu l'espai, sinó que se'l considera una estructura on es desenvolupen les categories de proximitat i allunyament. Ens sentim traslladats als temps remots, quan els grups humans vivien aïllats, gairebé sense comunicar-se mútuament, i quan se suposava que hi havia una continuïtat física entre el regne dels traspasats i la regió dels vivents. El pelegrinatge de l'heroi al reialme llunyà mostra com l'home elegit pot vèncer les forces adverses que hi ha a l'espai immens. El regne màgic es troba molt enfora, més enllà de boscos grandiosos, a illes remotes, a una vall enrevoltada de serrats alterosos i superbs. Nogensmenys a alguns contes de fades el poble localitza l'acció fantàstica en el propi àmbit geogràfic. Són 32 les rondalles de les temàtiques esmentades on l'espai és, totalment o parcialment, el de la nostra illa. Entre les més significatives, cal mencionar dues rondalles d'animals, «Es ca d'en Bua i es moix d'en Pe Juli» (3) i «Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac» (4), i els següents relats maravillosos: «En Juanet i es set missatges» (5), «La Princesa Bella» (6), «La Mare Balemeta» (7) i «En Mirando» (8). Però, en altres casos —em referesc a contes anecdòtics—, el conte es localitza a Mallorca i s'impregna amb els trets peculiars de la nostra cultura. El misteriós i universal món del conte esdevé l'ànima que dona vida al nostre particular mode d'existir. Són unes 78 les narracions que poden ésser incloses en aquest grup.

En aquests contes hi ha més de 700 topònims. Les referències a les nostres creences, costums, idiosincràsia, trets socials i axiològics són copiosíssimes i molt rellevants. No es pot prescindir d'aquestes dades en la codificació de les notes característiques dels nostres sistemes culturals.

No és la nostra intenció afirmar que són sols un centenar les rondalles que es refereixen a Mallorca... A les 427 narracions

Il·lustració de F. de B. Moll

que integren la recopilació de Mn. Antoni M.ª Alcover batega l'esperit del nostre poble i la saviesa dels avantpassats i se'ns presenta el país i la cultura amb tota la seva vitalitat. Posem esment a aquesta descripció:

...sa claror del sol tan viva... la mar tan plana... sa blavor del cel, tan nova, tan fonda, tan neta, tan riolera! (9).

Aquestes breus frases ens donen una visió exacta d'algunes contrades de la nostra illa. Ens adonen de la llum mediterrània que contagia un intens desig de viure en una orgia de sol, de mar i de blau.

Però el secret de l'encant de les rondalles mallorquines està en la seva llengua. Els personatges pensen, enraonen i parlen el mateix que nosaltres... Quan les llegim, ens sentim immersos en les nostres estructures culturals (10).

Aquest sol ésser un tret comú a totes les col·leccions de contes populars: són molt conegudes en el seu àmbit cultural (11), i és gairebé impossible introduir-les en altres demarcacions (12).

(1) L'índex dels tipus de contes populars («Types of the Folk-Tale»), elaborat per Antti Aarne i Stith Thompson, se centra en una classificació en tres classes: contes d'animals, contes folklòrics ordinaris (entre aquests ocupen el lloc més important els contes de fades) i bromes i anècdotes. Aquest índex es pot consultar a:

Stith Thompson, «El cuento folklórico». Ediciones de la Biblioteca de la Universidad Central de Venezuela, Caracas, 1972, pp. 613-626.

(2) En relació a aquesta particularitat, vd.: Bruno Bettelheim, «Psicoanálisis de los cuentos de hadas». Grijalbo, Barcelona, 1980, p. 440, nota 34.

(3) I (1966), 56-60. Quan doni les referències de les rondalles, escriurè el títol del conte, el nombre del tom i la data de la seva publicació.

(4) XVII (1965), 125-137.

(5) I (1966), 5-35.

(6) II (1975), 36-57.

(7) VIII (1968), 80-85.

(8) XIII (1972), 5-13.

(9) «Es fii des pescador», II (1975), 65.

(10) «...al aprender una lengua, el hombre adquiere maneras de categorizar los sonidos, así como planes para agrupar estas categorías en estructuras más y más complejas: morfemas, palabras, frases, oraciones, poemas, historias, etc. Asociado a estas complejas estructuras hay algo a lo que llamamos significado, de manera que a medida que una persona aprende una lengua, recibe a la vez una forma tradicional de percibir el mundo y relacionarse con él». (Philip K. Bock, «Introducción a la moderna antropología cultural», F. C. E., Madrid, 1977, p. 72).

(11) Afirmar Francesc de B. Moll, referint-se a l'acceptació de les rondalles a Mallorca que «no hi ha quasi ningú que no hagi gaudit de la seva lectura» («Un home de combat (Mossèn Alcover)». Ed. Moll. Biblioteca Raixa 56-57. Palma de Mallorca, 1962, p. 40).

(12) Em referesc al públic lector, puix que les «Rondaies Mallorquines» de Mn. A. M. Alcover han tengu gran acceptació entre els filòlegs romanistes, i diversos aplecs de rondalles han estat traduïdes al castellà, francès, italià, alemany i anglès (Cfr.: Francesc de B. Moll, op. cit., p. 53).

2. LA NOSTRA TERRA

La insularitat condiciona el mode de concebre el món. Per al mallorquí de les rondalles el món es divideix en dues parts: «Mallorca» i «fora-Mallorca». «Fora-Mallorca» abraça la totalitat del planeta, tret de l'illa. No hi ha terme mig, fins i tot Menorca i les Pitiüses s'anomenen així. Quan un mallorquí surt de l'illa dorada, no interessa el nom de la ciutat o del país on ara està; el decisiu és que està fora de la pàtria i, per ventura, molt lluny...
...i no s'aturà fins a una ciutat de fora Mallorca, ben gran, ben gran... (13).

Això era un felanitxer... i va prendre aigo. I, com desembarca a fora Mallorca... (14).

Així com el mallorquí estableix la imprecisa distinció entre «Mallorca» i «fora-Mallorca», també divideix radicalment l'espai insular en dues zones antagòniques: «pla» i «muntanya». La «muntanya» correspon per la seva realitat geogràfica a aquesta denominació. No passa el mateix en el cas del «pla». No es tracta d'una extensa planura. En aquesta regió hi ha pujols, turons i algunes muntanyes, sobretot a les contrades orientals de l'illa, molt esmentades a les «Rondaies Mallorquines» (15). A dues de les breus anècdotes del cicle d'en «Tià de Sa Real» es contraposen a «En Tià», glosador del «pla», dos poetes populars de la «muntanya». Un d'aquests manifesta a una glossa les diferències dels homes d'ambdues comarques:

—Som un homo esterangé, que davall de la Muntanya... (16).

A una societat agrària, com és la que es reflexa a les rondalles, és natural que els «rols» d'ocupació es diferenciïn en relació a aquests dos terrenys. Qui no és bo per cap mena de treball «no serveix p'es pla ni per sa muntanya» (17).

Aïllat a la «Roqueta», el mallorquí havia de comparar-se amb qualcú i ho fa amb ell mateix, fonamentant l'oposició mútua en dos fets geogràfics: «pla» i «muntanya».

A les rondalles hi ha belles descripcions de la nostra terra. En transcriurem dues a mode d'exemple. La primera ens ofereix el paisatge de les nostres costes de Formentor fins el Port Vell de Son Servera, la segona dibuixa la mirada esplèndida que es destria des del puig de S'Aucadena:

Lo endemà, sol sortint, ja veren apuntar a s'entrelluu ses muntanyes de Mallorca: i ja peguen bordada tot dret an es cap de Formentor, i d'allà tot dret an es Cap des Pinar d'Alcudi, i llavò tot dret an es Cap de Ferrutx d'Artà, i llavò tot dret an «es Cap des Freu», i llavò tot dret a sa farola de «Cap de Pera», i llavò tot dret an es «Cap Vermei» de ses Coves d'Artà, i llavò tot dret an es «Cap des Reig»; i, com hi foren, el doblegen, se n'entren a «Cala-Nau», i ja foren en «es Port-Vei» de Son Servera (18).

Allà dalt hi ha una de ses vistes més grandioses i mes esplèndides de Mallorca: veuen de la Seu de Ciutat fins a Alcúdia, i es penyal de Ferrutx de Betlem d'Artà, i es puig de Balafi i Son Sureda de Manacor i es puig de Randa i ses planes de Llucmajor, Campos i Santanyi (19).

A l'aplec de rondalles de Mn. Antoni

Maria es dóna un adequat tractament del nostre país. No degué ésser difícil pels nostres avantpassats introduir l'espai illenc en el conte, perquè les dimensions del nostre sòl patri són reduïdes, i ben definides i coherents les seves característiques. La relació home-espai és més intensa, quan el territori no és molt extens. La terra pàtria té un notori simbolisme matern, perquè ens nodreix, ens proporciona un lloc on viure i gaudir de la joia de l'existència, i recull per a sempre les nostres despulles (20). Precisament un dels elements definidors d'una ètnia és la relativa unitat territorial.

3. VINCULACIÓ AFECTIVA A LA «ROQUETA»

La insularitat és un fet determinant de la nostra cultura. Ha contribuït a reforçar els canvis subsegüents a les invasions que ha patit el nostre regne, perquè el grup dominant va absorbint els dominats que no poden mantenir vincles amb pobles germans (recordem el procés d'islamització i la cristianització que va seguir a la reconquesta). Des d'una altra perspectiva una illa facilita la cohesió i la integració culturals, en el sentit que resulta més difícil la introducció d'elements culturals externs. Això explica que a Mallorca es potencia la vinculació que els humans tenim envers del lloc geogràfic on havem nascut i hem experimentat el procés d'inculturació. La vinculació afectiva s'estableix amb la localitat natal i amb el país. A Alger un senyor moro diu al seu esclau:

—Se conté veritat que tu ets mallorquí i de Manacor? (21).

Quan s'ha de sortir de l'illa i quan un es veu obligat a residir lluny de la terra pàtria, es manifesten els llaços que lliguen als mallorquins a la seva terra. A les referències, ja mencionades d'un mode general, de la contraposició de «Mallorca» i «fora-Mallorca», trobam al·lusions molt vives del nostre arrelam a la «Roqueta». L'home que ha de viure a terra estranya, se sent desarrelat. Les etimologies de les paraules que empram per anomenar aquells que no resideixen habitualment en el propi espai, són molt significatives. «Estranger», «extern», «foraster» ens indiquen clarament que es tracta de persones situades fora del seu sòl propi. Per a entendre aquest tipus de situacions, no hi ha altre camí que adoptar alguna vegada el paper d'estranger i experimentar la desorientació dels qui desconeixen els llocs, les normes i els costums. L'isolament augmenta encara més, si consideram que els estrangers no estan integrats en un grup familiar: **...aquell extern que negú sabia de quines egues venia** (22).

L'inquiet adolescent «Gosti», protagonista de la rondalla «En Gosti lladre», rebutja els consells de la seva mare que li recomana que estudiï de metge o d'advocat. La resposta d'en Gosti patentitza el seu primitivisme i caràcter antisocial, car l'al·lot vol ésser lladre (23), però també ens diu que no vol anar-se'n del seu poble i del seu país...

—No vaig d'esser animal de ploma (24). Per plomar qui se present, no importa que me'n vaja a Ciutat i a fora-Mallorca a buidar-me es cap estudiant (25).

La societat va ésser benèvola envers de les rapisseries del lladronet Gosti, però es mostrava inflexible per als joves i homes bandejats que vivien del robatori. Aquests delinqüents no tenien altre remei que formar agrupaments al marge dels altres ciutadans, romanent a la pròpia regió, o partir per a sempre. Així acaben les bel·landines dels «tres estudiants de la sopa»:

...i prengueren aigo; se n'anaren de Mallorca perquè sa Justícia no els aglapis i no else donàs un disgust.

A fora Mallorca de segur que en feren més, de bel-landines... (26).

No ens ha de sorprendre la decisió dels tres robadors, perquè les dimensions de l'illa faciliten la circulació de noves i rumors. És molt bo de fer «ésser conegut de tota Mallorca» (27).

A alguns contes, «fora-Mallorca», no és més que una transformació del reialme meravellós, on es troben els remeis màgics o els elements que els han reemplaçat. «Na Catalineta», ben aconsellada pel seu ajudant mag, haurà d'anar a la cerca de «ses xeremies de ca ses Ties de fora-Mallorca» (28). Un «patró de barca» durà al seu fill un retrat d'una agraciadíssima joveneta d'un país llunyedà. «En Juanet» no trobarà conhort fins que haurà conseguit l'amor de la fadrineta del quadre. El retrat esdevindrà una substitució de l'objecte encantat i el llarg periple d'en Juanet, el reemplaçament del viatge al regne meravellós:

Aleshores En Juanet se treu aquell retrat que son pare li havia duit de fora-Mallorca... (29).

En els dos contes citats, la llunyania és una nota característica de «fora-Mallorca». A ambdós casos el temps i l'espai s'ajunten: Anar a fora-Mallorca implica una separació temporal molt perllongada. El mateix succeeix a la rondalla «El senyor Jordi d'es Pont»; un home ric vol saber si l'amor que li declaren algunes al·lotes, és sincer, i, per això, romandrà un any fora-Mallorca:

—...me n'he d'anar a fora Mallorca per feines... Se'n va a fora Mallorca, i d'es cap d'un any torna... (30).

A dos contes «fora Mallorca» es relaciona amb el tema de l'elecció del cònjuge. A «Na Roseta», un rei no troba a Mallorca una al·lota que li agradi per casar-s'hi. Els consellers no entenen perquè el monarca fa aquestes rareses; no cal oblidar que a tots els pobles es sol creure que les seves al·lotes són les més formoses i atxerevides i, sobretot, les millors esposes i mares (31). Diuen els cortesans al senyor rei:

—¿cap n'hi ha en tot Mallorca...? ...¿per què no va Vossa Reial Majestat a fora Mallorca, a veure si en troba cap que sia d'es seu gust...? (32).

Ens sorprèn la resposta lacònica del rei: **—...¿i a fora Mallorca, me'n tenc d'anar per això?** (33).

A «Es reim del rei moro amb set pams de morro», el sobirà proclama un edicte, ordenant que els viudós es casin de bell nou. Els qui no ho facin a Mallorca en determinat terme, hauran d'anar fora-Mallorca a la cerca d'esposa, perquè es qui no tornaria a Mallorca sense ésser

casat, li faria tair es cap i es coll (34). Quan estaran lluny de la pàtria s'adonaran que hagués estat molt millor haver-se casat a la «Roqueta»:

Aviat varen veure es desbarat que havien fet de no casar-se a Mallorca, fos amb qui fos, per allò que diu s'adagi: val més lo dolent conegut que lo bo a conèixer (35).

Però el que més ens commou és el desig que tenen de retornar a la pàtria:

...amb s'enyorança de Mallorca... Se posaren a cercar dona com uns rabiosos per poder-s'hi casar i copar-li cap a «sa Roqueta».

...així que se casaven aquells viudos, s'aficaven amb sa seua «costella» dins sa primera barca que trobaven, i cap a Mallorca falta gent (36).

Si l'estat d'un viatger o d'un emigrant és trist, molt més ho era la dels esclaus. Qui havia estat desposseït de la llibertat i conduït a terra de moros, no tenia altra sortida que resignar-se amb el seu trist fat, però mai es perdia l'esperança de tornar a Mallorca. Un senyor moro promet al seu serf mallorquí la manumissió, si va a Manacor a cercar un remei portentós i torna a Alger:

—...jo et donaré unes sabates que negú les haja duites mai. Te'n vas a Mallorca i les te'n dus; i, en esser en aquell puig, les te poses, i el tresques tot; i, en haver-lo trescat, les te treus sense espolsar-les ni fregar-les gens, i parteix tot d'una cap aquí, i me presentes aqueixes sabates. Es que en aqueix Puig de Santa Cirga hi ha una herba que té tanta de virtut a ses seves fuies, que si tu l'has trepitjada amb aqueixes sabates, bastarà que jo les me pas per davant ets uis per tot d'una cobrar la vista (37).

Notau que, en aquesta rondalla, Mallorca es converteix en el país màgic, reblert d'objectes encantats. Les sabates són un element prou freqüent en els contes fabulosos, car és un instrument que facilita el pelegrinatge al reialme llunyedà (38).

El captiu cristià du a bon terme la missió que li havia comanat el seu amo. Aquest recobra la vista i concedeix la llibertat al serf mallorquí:

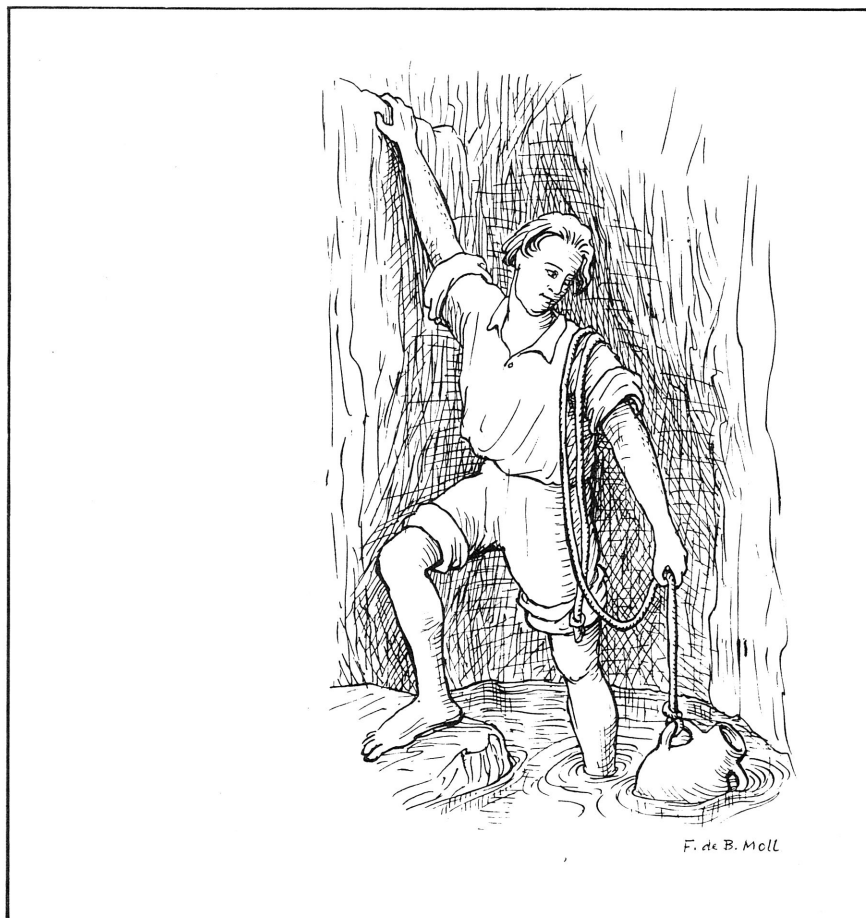
I es senyor moro, ¿què fa? Dóna a l'acte sa llibertat an aquell esclau, que prengué aigo tot d'una cap a Mallorca; i fins que fonc a Manacor no s'aturà (39).

En altres contes l'esclau fuig. També es troben algunes referències a la redempció dels captius. A «Ciutat de Mallorca», quan arribava un vaixell amb esclaus cristians afranquits, l'expectació era molt intensa:

En arribar una barcada així, tot era gent que acudia an es moll per veure quins catius venien (40).

Cal tenir en compte que a la nostra narrativa popular se'ns presenten molts de casos d'esclaus moros a Mallorca. L'ur situació és molt semblant a la dels serfs mallorquins a Alger, ciutat on són localitzats els nostres paisans sotmesos a tan penosa condició.

La denominació afectiva «Sa Roqueta» —els menorquins anomenen la seva illa amb la mateixa paraula— demostra l'a-

mor que sentim pel nostre sòl patri. Llurs dimensions són reduïdes, car gairebé tota l'illa es pot contemplar des d'algunes de les nostres muntanyes. La següent referència al·ludeix a la mirada que s'entreveu en un vessant del «Bec de Ferrutx»:

De sa boca de sa cova porien estendre la vista de bona manera; veien casi tota sa Roqueta (41).

(13) «Fruita fora temps: figues flors per a Nadal», X (1955), 111.

(14) «Es pas d'es Xòric», XXII (1968), 87.

(15) Entre les descripcions de les muntanyes de l'Est de Mallorca, cal anomenar les de les «Muntanyes des Tresor» («En Tià de Sa Real. & 18. De com anà amb dos més a treure es tresor d'Artà», V (1962), 61, i del «Bec de Ferrutx» («En Gosti lladre», II (1975), 61).

(16) «En Tià de Sa Real. & 4. D'un altre glosador que li demanà una cosa», V (1962), 47. Cfr. etiam: «id. & 3. D'un glosador de la Muntanya que el volgué veure», V (1962), 46.

(17) «L'amo de So Na Moixa», II (1975), 35.

(18) «La Mare Baleneta», VIII (1968), 82.

(19) «Un pont que es moros volien fer», XXIV (1972), 79.

(20) El simbolisme matern ofereix una notable ambivalència: la mare és la imatge de la Naturalesa fèrtil i la figura del trànsit. Cfr.: Juan Eduardo Cirlos, «Diccionario de Símbolos», Labor, Barcelona, 1979, pp. 290-291.

(21) «Es puig de Santa Cirga», XXIII (1972), 88.

(22) «Sa maneta de plata», XXI (1967), 36.

(23) «En Gosti» desitja una existència lliure que ens recorda la dels depredadors, perquè ha renunciat a l'agricultura i a la ramaderia per a satisfer les seves neces-

sitats d'aliment, i es vol servir del seu ingeni i de la seva força per apoderar-se dels productes elaborats per aquells qui s'han integrat dintre del sistema agrari. No cal oblidar que En Gosti renunciarà a la vida de bandejat i adoptarà l'estil de vida de la seva societat, on predominen dos trets bàsics: la família i el treball agrícola: «Se posa a fer feina en es camp, a rompre... se casà amb una al·lota de primera, mai desemparrà sa mare, i donà an es seus infants una criança com poques se'n donen» («En Gosti lladre», II (1975), 113).

(24) Així expressa En Gosti el seu rebuig pels estudis i les professions lliberals.

(25) «En Gosti lladre», II (1975), 103.

(26) «Tres estudiants de la sopa», XXIII (1972), 60.

(27) «En Planiol, es glosador», XXIV (1972), 13.

(28) «Es Negret», VI (1975), 64.

(29) «Una pobleta i un Juanet», XV (1972), 54.

(30) «El senyor Jordi d'es Pont», VI (1975), 34.

(31) La mare és la principal responsable del procés d'inculturació.

(32) «Na Roseta», XVIII (1975), 41.

(33) *Ibidem*.

(34) «Es reim del rei moro amb set pams de morro», XVI (1966), 97.

(35) *id.* id. 97.

(36) *id.* id. 97-98.

(37) «Es puig de Santa Cirga», XXIII (1972), 89-90.

(38) L'heroi de «Es tres mantells d'or» (XI (1975), 62) emprarà tres parells de sabates de ferro per a recórrer el llarg camí que el manarà al lloc on està la seva muller: «—Fe't tres pareis de sabates de ferro. Caminaràs sempre amb aquelles sabates. En haver espellats es tres pareis, ja no estaràs gaire a trobar lo que cerques» (*ibidem*).

(39) «Es puig de Santa Cirga», XXIII (1972), 90.

(40) «Dos guerrers», XIII (1972), 59.

(41) «En Gosti lladre», II (1975), 103.

«Sa Roqueta» és un mot que parla al nostre cor, perquè ens recorda la imatge de la nostra terra i la llar de la nostra cultura (42).

Mircea Eliade afirma que els pobles insulars solen associar la fi del món amb la immersió completa de la pròpia illa (43). A les rondalles tenia una clara al·lusió a aquesta creença:

Es puig de Randa... diuen que és tot buit i que s'aguanta amb quatre columnes d'or.

En estar rompudes totes quatre, es puig i Mallorca tot s'enfonçarà, la mar hi passarà per damunt, i serà la fi del món (44).

4. ÈTNIA

El nostre propòsit és realitzar una senzilla aportació al tema de la identitat dels mallorquins, «el poble català de Mallorca», en paraules de Mn. Antoni Maria (45).

El concepte de grup ètnic està molt prop del de nació i és molt diferent del d'Estat:

La nación es una comunidad; el Estado es una institución o, como lo denominaba Max Weber, una «asociación compulsiva» (46).

L'ètnia constitueix una unitat de convivència col·lectiva en els àmbits biològic, social i cultural.

Per establir una definició operativa d'ètnia, cal atendre, si més no, als trets següents:

- comunitat lingüística
- unitat religiosa
- ubicació a un mateix territori
- tradició comú (adés mítica, adés històrica, o ambdues).

És obvi que cal insistir en les notes culturals i no oblidar que les ètnies estan

sotmeses a canvis pel que fa a totes les característiques esmentades. En el moment actual és evident que la nostra ètnia no gaudeix del mateix grau de coherència i singularitat que la del poble de les «rondalles». La universalització dels vehicles materials de la cultura i els actuals processos d'aculturació, disminueixen els trets peculiars de les nostres elaboracions culturals.

Sovint es confon el nostre ferm propòsit de mantenir la identitat col·lectiva, amb un hiperbòlic etnocentrisme. Si etnocentrisme és un profund i sincer amor a la nostra terra i cultura, els mallorquins ens considerem etnocèntrics. Per damunt tots els raonaments i paraules, el que volem és la nostra cohesió com a poble i la pervivència de la nostra cultura.

VICENÇ JASSO GARAU
CATERINA TORRENS VALLORI

(42) La societat de les nostres rondalles conserva molts de trets de les «societats a petita escala» descrites en el breu estudi de Benedict Burton, «Características sociológicas de los pequeños territorios y sus repercusiones en el desarrollo económico», a l'obra dirigida per Michael Banton, «Antropología social de las sociedades complejas», Alianza Editorial, Madrid, 1980, pp. 40-51.

(43) Mircea Eliade, «Mito y Realidad». Labor, Barcelona, 1978, pp. 61-66.

(44) «Es Puig de Randa», XXIV (1972), 62.

(45) Pròleg a l'edició del primer tom de les «Rondalles Mallorquines», signat a Ciutat de Mallorca el 27 d'Abril de 1896. Cfr.: «Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi des Recó (Antoni M.º Alcover, Prev.)». Tom. I. Segona Edició. Estampa d'en Sebastià Pizà. Ciutat de Mallorca, 1915, p. XIII.

(46) J. E. Goldthorpe, «Introducción a la Sociología», Alianza Editorial, Madrid, 1977, p. 212.

Els conceptes d'Estat, ètnia i nació, i llurs relacions amb el llenguatge es tracten amb detenció a: Joseh

Bram, «Lenguaje y Sociedad», Paidós, Buenos Aires, 1971, pp. 93-114.

Pel que fa al nostre poble, es indispensable llegir les dues obres de Josep Melià: «Els mallorquins» (Daedalus, Palma de Mallorca, 1967) i «La nació dels mallorquins» (Barcelona, 1977).

Librería Jovellanos

UN SEGLE AL SERVEI DEL
LLIBRE I DE LA CULTURA

Jovellanos, 1 Tel. 22 14 66
CIUTAT DE MALLORCA

Diario de Mallorca

un diari

per a tots els mallorquins

llegiu

mallorca
socialista

la revista
de l'esquerra
nacionalista

PSM

Partit Socialista de Mallorca

carrer Temple, 7 Ciutat

Antoni Maria Alcover

L'home que s'agradava de veure la por

per Gabriel Janer Manila

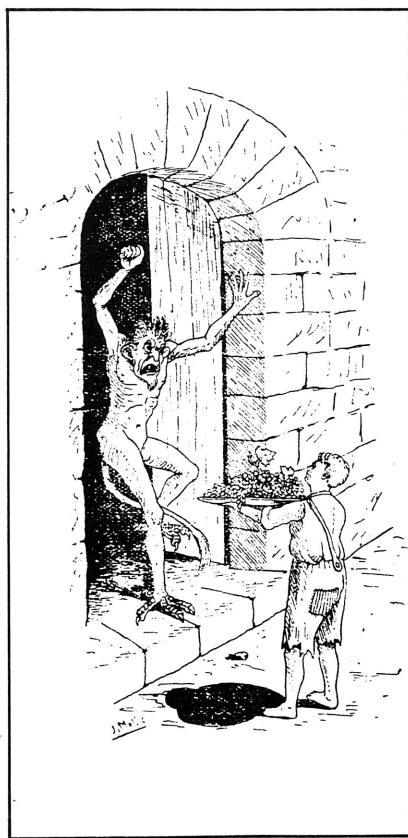
L'**Aplec de rondalles mallorquines d'en Jordi des Recó** és un avenc per a l'estudiós de la cultura popular. Un pou d'antiga ciència que permet indagar en la vella cultura del poble, en el concepte que n'ha tingut del món la gent d'aquesta terra, un llibre obert a la investigació i la recerca.

Ja sé que, segurament, no he dit res de nou. Sobretot, pels qui n'han fet de les rondalles una lectura capaç d'anar més enllà del plaer de llegir, de l'engrescament a què et veus abocat en obrir qual-sevol dels vint-i-quatre toms, disposat a resseguir la peripècia o l'aventura d'uns personatges que durant molts de segles han rodolat de boca en boca i han fet sentir aquell punt d'emoció—de vegades dramàtica, d'altres grotesca— que solament els contes antics comuniquen al qui sap meravellar-se'n.

Un dels primers problemes en què es troba aquell que investiga en els relats populars de Mossèn Alcover la visió del món que tingueren en el temps passat els homes i les dones d'aquesta terra és la dificultat de clarificar quin sistema de valors era transmès pel poble mitjançant les rondalles i quins altres pertanyen a la collita pròpia del nostre canonge.

No és la meua intenció treure'n clarícia, ni esbrinar fins a quin punt la ideologia integrista de l'home de combat exercí un pes sobre la definitiva redacció de les rondalles. El meu propòsit és molt més limitat i es concreta en l'anàlisi, apassionada i breu, de la imatge—o de les imatges—que les rondalles de Mn. Alcover suggereixen del dimoni amb la complicitat—esplendorosa complicitat—d'una llengua expressiva i bella, gràcies a la qual la imaginació del poble es configura i s'encarna.

Sobre l'origen del dimoni i el seu significat, divinitat ignia que simbolitza les forces del Mal, s'han bastit interessants i atractives teories. El dimoni seria a partir d'una multiplicat d'hipòtesis, el déu que comanda els misteris subterrànics de la vida, una antiga divinitat derrotada, l'àngel caigut, l'expressió dels instints inconfessables de l'ànima humana, una metàfora horrenda de la consciència...

Il·lustració de Josep Moll per a «Na Blancaflor»

En el dimoni de les rondalles hi ha una part de tot això. Hi ha, emperò, qualche cosa més. En primer lloc no em sé estar de reconèixer-hi la presència d'una llengua fascinant amb la qual el canonge Alcover reelaborà el seu material recollit de la tradició oral. Una llengua—el llenguatge mai no és innocent— que recrea els dimonis i els configura a imatge i semblança d'aquell home que, precisament,

en va fer de la llengua la raó principal de la seva vida.

Els dimonis de les rondalles, emperò, no són tots iguals. Hi ha una varietat de formes i se'ns presenten amb una insospitada riquesa de registres. Sempre, la seva guerra va dirigida contra el principi del Bé, que a la rondalla es concreta en els personatges positius. La seva lluita té com únic objectiu arreplegar ànimes i emportar-se-les a l'infem cap dret:

—**I tu, segons veig, poses tot es teu cabal amb ànimes.**

Pregunta «Es jai de sa barraqueta» (1) a un dimoni que anava de camí amb dues ànimes—la d'un taverner i la d'un contrabandista— i s'havia aturat a la seva baraca amb la intenció de recerar-se del mal temps. La resposta:

—**Cadascú viu amb s'art que pren.**

Per això, sovint el món dels homes és presentat com «una pesquera ben escada», «un esbart de tords que no han d'escapar», un lloc on acudir «a parar els filats». És entre els homes on els dimonis acudeixen a moure renou. Del resultat de la seva acció n'hauran de retre comptes a l'autoritat suprema de l'infem. Després de la jornada és l'hora de donar relació de tot quant s'és fet: «...**de ses ànimes que havien temptades, de ses que havien fet anar de redolons, de ses famílies que havien desavengudes, d'es matrimonis que havien esbordellats, de ses cunyades, sogres i nores que havien fetes gatinyar, d'es filats i paranys que havien parats i de ses pesqueres que havien escades i s'hi esperava pescada grossa**» (2).

Mossèn Alcover s'hi recrea amb la narració de les malifetes demoniaques, amb els encerts de cada dimoni i amb les seves ganàncies:

«**Aquí jo m'hi som posat per mig per envitricollar-ho de casta forta; faç néixer dins uns sospites d'ets altres sense cap ni peus; al punt que les s'han tirades per la**

(1) RONDAIES MALLORQUINES d'en Jordi des Racó. Edit. Moll. Tom IV. Pàg. 67.

(2) Val més matinejar que a missa anar? Tom III. Pàg. 10.

cara perquè no les fessen mal dins es gavatx; ses sangs se són encalentesides, i prompte a cada carrer haurieu vist bregues, estiramuiuell per llarg, flastomies a carretades, i paraules lletges a forollons, morros esclafats, cares unglejades, cambuixos fora, rebosillos esquinxats, goneillons fets benes, flocs de cabeis arrabassats, caps romputs, braços i peus fora de lloc, braverols, oreies foradades, nassos que no seran pus lo que eren. Allà haurieu vist repartir a l'uf nesples, serves, cireres, castanyes, cebes, matafolades, xisclets, galletes i tota classe de bescuit. És estat ferest» (3). També a la «Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa» hi trobarem aquests mateixos dimonis disposats al joc esburbat de temptar la gent: «Tanta era la fúria i ràbia dels dimonis contra ella, que de vegades, quan anava a extasiar-se o tenia l'oració més vitenca, la tiraven amb una grapada fora de la cel·la o de la tribuna, la rossegaven p'en terra, l'escarrinxaven amb ganxos i puats de ferro, la ferien amb cadenes, verdancs i llanderers, li tiraven brases de foc damunt el cap, la se'n duïen a l'aire i li feien pegar esclats i tonverses, la rebatien a la paret, l'apedregaven, la feien redolar per l'escala i la deixaven croixida, atupada i plena de cops, bravarols i sang» (4). Es tracta, certament, d'un joc, tant o més que d'un art. Un joc que els dimonis exercixen amb la complicitat de Mossèn Alcover que, a l'increïble joc dels dimonis, hi afegeix el seu joc prodigiós amb les paraules. El seu art d'escriure.

Com són, aquests dimonis? ¿Amb quines paraules els descriu? ¿De quins elements els proveeix? Entre la màgia i la caricatura, els dimonis de les rondalles són éssers grotescs: «Es qui feia la capa, era com una torre, amb un banyam de set braces i una coa ben enranada, que li donava set voltes p'es cos. De ses ungles, no en parlem: a cada una poria dur bellament un home punxit, lo mateix que dur una pampaiola» (5). Més endavant, a la mateixa rondalla, la descripció persisteix amb aquestes característiques: «...se'n presenta un altre de bell fresc, més falaguer que una espira, amb un nassarrot, que, sense ponderar gens, devia tirar tres pams de llarg, i p'ets aranells li sortien dos bolics de cerres just pues de porc singlar...» (6). I a un altre lloc: «Passejava un banyam que feia feredat: dues banyotes just dentals d'arada amb una mala fi de banyons ben enreisclats, lo mateix d'una figuera sense fuies...» (7). Es tracta de destacar que el dimoni és afavorit de banyes. En una rondalla del tom V: «De com el Bon Jesús criava el món i el dimoni i volgué posar sa ditada», ens explica que el dimoni volia imitar les criatures del Bon Jesús i li sortien totes desgavellades. Així, mentre un feia els porcs, les ovelles, els ceps, els bous i les pomes, l'altre creava els eriçons, les cabres, els romeguers, els caragols i les metgines. Els caragols són obra del dimoni i «...ja ho crec que li sortiren afavorits de banyes; perquè ja es sap: el dimoni porà anar curtejant de moltes de coses, però de banyes no hi va mai» (8). Quan el dimoni se n'adona que tot quant ha creat li ha sortit malament: «No vos dic res si

s'enfabiola de casta forta, i si en va fer de potadetes, i si se la mossegà a sa coa, i si hi pegava amb so cap per ses parets. Hi hagué banyó que li botí mitja hora lluny» (9). Però tanmateix, adverteix la rondalla, no consentí a vincilar-se, el dimoni, davant l'evidència del seu fracàs: «És banya, i foris» (10). L'obstinació es presenta lligada a les banyes com un atribut negatiu. Mn. Alcover insistirà en aquest fet una vegada i altra: «...vos donau a conèixer per lo que sou; i ho demostrau, que en duis un, de banyam feres, damunt es carabassot; i en aficar-lo a part o banda, ¡hala, petits, fins que feis ui!...» (11), «...a la fi a s'enfront de més endins de tot, topen un dimoniarro com una torre de molí de vent, amb unes banyes com espigons d'arada, amb un caparrot com una bóta congrenyada, amb una coa que li donava set voltes per tot es cos, amb una pinyota que li tombava davant sa boca com un sac de nou barcelles» (12), «...surt un dimoni cucarell amb un grandió banyam, una coa ben revinglada, es peus forcats com un gall, i treia foc p'es queixals» (13). «...A la fi arriben an es dimoni més vei i més gros de tots, l'amo d'infern. Era com una torre de molí, tenia ses banyes com espigons d'arada, una coa com un rest de sinia, una boca com sa d'un forn de calç, una barbassa que li pegava p'es genoís, tota de foc, amb sos peus forcats com sa rabassa d'una olivera d'aquelles més eixancades i retxillerades» (14).

Es tracta sempre d'un dimoni grotesc, gens sinistre, amb una sèrie de trets populars que el converteixen en un personatge propici a esser enganyat. Emparentat amb els dimonis que surten a la plaça a encalçar la gent, els dies de festa major, amb el dimoni d'Alгада, amb el de Manacor, amb el de Petra i el de Montuiri, amb els dimonis de Sa Pobla i amb els d'Artà, hereus d'antics i ancestrals balladors que regien la dansa màgica i organitzaven la festa entorn de les fogueres. Un espantall divertit i burlesc, com després d'un retauell molt vell.

El dimoni de les rondalles habita l'infern. Per a Mn. Alcover la descripció d'aquest lloc de turment es converteix de bell nou en una festa. Ens dirà que el dimoni gros «s'assegué damunt sa campana, i quatre dimonis el ventaven amb sàrries buides per fer-li un poc de fresca. Pantaixava a les totes: se veia que venia molt encès, i més cremat que un cabo de realistes» (15). «I tot eren dimoniets, dimonieus, dimoniel·los, dimonietxos, dimonieis, dimoniots, dimoniassos i dimoniarros que trobaven, que anaven i venien, molt atrafegats amb so turmentar i botxinetjar ses ànimes des pobres condemnats» (16).

A totes les rondalles, l'infern és aquest lloc fèrest i terrible, de turment i de foc. Un personatge de «S'Anellet» adverteix el protagonista: «Entrau, però ben alerta a arrambar-vos enlloc!, que tot flameja, i vos ne durieu qualche cremaionada que us hi posarieu sa mà» (17). I més endavant: «En Juan passà ses barreres; i cóu-cóu darrera aquell dimoni cucarell, ja s'afiquen per dins aquella cova disforja, i per endins i per endins. I heu de creure i pen-

sar que aqueixa cova s'entreforcava i se destrenava amb una partida de coves, formant un entrunyellat ferest. I a la dreta i esquerra tot eren enfonys i auberjons com a solls p'es condemnats; i es dimoni cucarell que li donava totes ses entre-senyas.

—Veis —li deia—, això serà es jaç d'és vostro germà Toni; i això altre es de sa vostra cunyada; i això altre es vostro, si no feis bonda.

Hi havia solls d'un llit amb cobricel, màrfegues, matalassos, llençols brodat, vànaves cotonades i coixins amb coixineres de perfalà i flocadura, però tot ben vermei, tot flama viva» (18).

Finalment, acabarà per explicar-nos quin menjar fan a l'infern, quina és la base de la seva alimentació: «...i ja són partits a dur concert damunt sa banquetta: unes costelles de ca ervissenc sofregides; ses lleteroles d'una geneta, ses menudencies d'un corb, una mica de llom d'ase guixer, fetge de mul frit amb metzines, cervell de dragó i d'escarabatera amb fel de cavall; i per beure, un test de gerra amb pixat d'ego» (19). És evident que el protagonista refusà aquell concert que els dimonis li havien servit i «lo poc que tastà ho va haver d'escopir» (20), encara «que tots es dimoniots, dimoniassos, dimoniarros, dimonietxos, dimonieis, dimoniel·los, dimoniets, dimonieus, dimoniqueus i dimonions se'n xuclaven ses arpes, i no es dits perquè no en tenen» (21).

També ens donarà detalls de l'organització jeràrquica de l'infern i del seu imperi, el comandament del qual es troba sota l'urpa dictadora de Satanàs —el «dimoni gros» o el «dimoni vei», el més dolent de tots—, del que reben ordres els altres dimonis: en Banyeta-verda, cucarells i barrufets. «...No res, entrau i anirem an es dimoni més vei i més gros de tots, que és es qui comanda aquí dins, i ell ja dirà que s'ha de fer» (22). Es tracta d'una organització jeràrquica basada en la tortura als condemnats i als dimonis que no compleixen o no saben complir les ordres supremes de Satanàs: «...ja pots estar alerta —adverteix el dimoni gros a un dels seus soldats— que no mos escapin aquests dos tords! Si te fugen, qui ho pagarà serà aquesta coa que dus tan enranada, la t'hem de taiar amb una destal a trossets a trossets, fins que et romanga gens de rabassell» (23). I a un altre lloc del mateix conte: «...qui ho pagarà seran aquestes cerres que et surten p'ets aranells i llavó aquest nassarrot que me tens. Ses cerres les arrabassarem a tirades d'en una en una, i es nas per lo mateix, estirant-lo-te amb unes tenaies fins que botesca» (24). I més endavant: «...si se cura sa fia del Rei, an aquest banyam que passeges el t'hem de xerroc, amb un verduc de serrar soques, mentres te'n vegen es gruix d'una unglà;... mal t'hàgem d'arribar an es cervell!» (25).

Les arts que el dimoni fa servir per atreure els homes i fer-se seves les ànimes pecadores són diverses. De vegades, es serveix de les bruixes, sempre, desaconsella les pràctiques religioses, sovint utilitza les necessitats i les ambicions humanes per arribar a un pacte i acaparar l'ànima de l'ambiciós, àvid de poder o de

riquesa. Una vegada pactat, no torna arrera i s'ha de complir irremeiablement la barrina, perquè «qui cau dins ses meves ungles —adverteix ben explícit—, ja no en surt» (26) i sempre acaba per cobrir-se els deutes (27), còmplice d'un pare incestuós: «Te promets s'ànima si me dus tres vestits: un de tots ets estels, un altre de sa lluna i s'altre des sol, per durlos a sa meva fia, que no se vol casar amb mi si no li duc aquests pusseteros de vestits» (28), o més veladament incestuós com el de «N'Elieonoreta» i el de «Na Blancaflor», disposat a omplir de diners la butxaca del qui li ofereix l'ànima a canvi: «Aurat de tot, un dia promets s'ànima an el dimoni si li duia diners per acabar de pagar sa terra i fer-hi ses millores que s'eren mester» (29). Sempre propici a emportar-se les ànimes dels homes que s'han deixat enganyar, o la d'aquells que no en feren de bona mentre visqueren: «...la Reina manllevada cau estesa en terra, tan llarga com era, i eixamplà es potons a l'acte, i en Banyeta-Verda la se'n va dur més que depressa a l'infern per fer-li pagar totes ses polissonades que havia fetes, que eren més que es cabeis d'es cap» (30). No és fàcil, emperò, tombar la gent i per això el dimoni ha de fer servir les seves arts i ha de posar en pràctica les seves manyes. Un seguit d'enginys que Mn. Alcover explicita amb aquestes paraules: «Que et fas comptes que per durlos-me'n no hi haja més que pegar gradada, i per avall? ¿I no saps tu de sa manera que me taià ses comes es meu contrari més gros? Ell per dur-me'n cap, primer l'he de ginyar a venir; i per ginyar-lo, m'he de valer de mil enginys i embuis, i ha d'esser a força de dur-lo enganat i de donar-li figures per llanternes, i gat per llebre, i fer-li veure es blanc negre, i donar-li entenent que la Mare de Déu havia nom Juana» (31).

De vegades, emperò, el dimoni pren la forma humana amb la intenció de dissimular els seus propòsits: «...hi compareix aquell senyorot, que era el dimoni» (32), «...i pren sa figura d'homo de molt de respecte...» (33).

Les rondalles presenten exemplarment la forma de vèncer tota aquesta malícia, de combatre el mal que els dimonis encarnen. Aquest combat, hom pot portarlo a terme de tres formes diverses:

a) enganyant el dimoni, car no és difícil burlar-se d'ell com es va burlar «Es jai de sa barraqueta» o com l'enganyà Sèneca, que li féu aplegar la seva ombra.

b) arribant a un pacte, perquè hom és capaç d'exercir un poder que condueix el dimoni a pactar. (En Bernat d'«Es pou de sa lluna» aconseguix arrabassar una orella al dimoni. En aquesta orella hi resideix tota la seva força. El dimoni la reclama i cerca arribar a un acord. En Bernat li demana a canvi que el dugui a cal Rei).

c) encarant-s'hi com un valent que no tem plantar cara al dimoni, com en el cas d'«En Pere poca-por» o en el d'«Es soldadet de sa motxilla». Però aquesta és una forma ben pròpia de les rondalles d'arreu del món on s'hi projecta sempre la necessitat de l'aventura contra la por, sigui aquesta un dimoni, un drac o un gegant. Una lluita ferèstega contra la por, que les

Il·lustració de la «Vida de Sta. Catalina Tomassa», de F. de B. Moll

rondalles conviden a veure de prop pels camins de la imaginació i de la meravella. Monstres i dimonis, éssers espantosos amb els ulls vermells, les ales de flama i els cabells encesos.

L'heroi de la rondalla acabarà per burlar-se de la por i aquest és un dels seus grans missatges: que és possible encarar-se amb les dificultats, que el dimoni pot ser vençut, que cal reptar-la, la por, com cal reptar cada perill.

És evident que els dimonis que surten a les rondalles són absolutament ortodoxos en quant trasmeten la doctrina de l'Església sobre la salvació eterna; però la fidelitat de Mn. Alcover al poble, els manté en una heterodòxia formal que enlluerna i engresca. Els dimonis populars, també el que s'emporta el Rei Herodes a l'infern a la «Representació dels Reis d'Orient», són dimonis una mica familiars, fins i tot menys dolents que els dimonis oficials. Potser són una defensa dels homes contra la teologia terroritzant. Un ésser capaç de sortir de qualsevol forat, que guarda les calderes d'oli bullent a davall terra, propici per a la broma. Són, en definitiva, l'estampa d'una por amb la qual és possible jugar.

Davant aquests dimonis cada home ha tingut la possibilitat d'esser impertinent, de violentar-los, de mesurar-se amb la petita por que susciten.

Com un espantall grotesc i divertit, el dimoni de les rondalles que Mn. Alcover va recollir de la memòria col·lectiva i que reelaborà tan enginyosament, esdevé sovint una creació del llenguatge. Perquè és el llenguatge allò que l'allibera del sentit estrictament coercitiu que tindria. És mit-

jançant el llenguatge que el que podria semblar un instrument al servei de la repressió esdevé una festa, un producte de la imaginació humana capaç de transformar en rialles el terror i la por.

GABRIEL JANER MANILA
Setembre de 1982

- (3) Val més matinejar...? Tom III. Pàg. 12-13.
 (4) Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa. Ciutat de Mallorca, 1930. Pàg. 40.
 (5) Val més matinejar...? Tom III. Pàg. 10.
 (6) Ibidem. Pàg. 12.
 (7) Ibidem. Pàg. 13.
 (8) Tom V. Pàg. 28.
 (9) Ibidem. Pàg. 29.
 (10) Ibidem. Pàg. 29.
 (11) En Pere Poca-por. Tom VII. Pàg. 133.
 (12) En Pere Catorze. Tom VIII. Pàg. 74.
 (13) S'Anellet. Tom XVIII. Pàg. 61.
 (14) Ibidem. Pàg. 63.
 (15) Val més matinejar...? Tom III. Pàg. 10.
 (16) En Pere Catorze. Tom VIII. Pàg. 73.
 (17) S'Anellet. Tom XVIII. Pàg. 61.
 (18) Ibidem. Pàg. 62.
 (19) Ibidem. Pàg. 65.
 (20) Ibidem. Pàg. 65.
 (21) Ibidem. Pàg. 65.
 (22) Ibidem. Pàg. 62.
 (23) Val més matinejar...? Tom III. Pàg. 12.
 (24) Ibidem. Pàg. 13.
 (25) Ibidem. Pàg. 14-15.
 (26) En Salom i es batle. Tom VII. Pàg. 36.
 (27) Veg. En Pere Poca-por. Tom VII. Pàg. 127 i sgts.
 (28) N'Espirafocs. Tom XIII. Pàg. 15-16.
 (29) Una madona que enganà el dimoni. Tom XIII. Pàg. 43.
 (30) En Bernadet i la Reina manllevada. Tom XV. Pàg. 25.
 (31) En Pere de sa coca. Tom XVI. Pàg. 48.
 (32) Sa Comtessa sense braços. Tom II. Pàg. 123.
 (33) Val més matinejar...? Tom III. Pàg. 7.

"la Caixa" a les escoles

Una rondalla al teatre pel grup Cucorba

En **Toni mig-dimoni** i **ets estudiants de sa Cova de Sineu**, de les rondalles d'En Jordi des Racó, conte desbaratat i simpàtic, ha estat adaptat per Francesc Aguiló, del grup de teatre CUCORBA, i serà presentat dins la programació de LA CAIXA A LES ESCOLES, en el curs que acabam d'ençatar 1982-83.

En el cinquantè aniversari de la mort de Mn. Alcover, el grup CUCORBA recorda que el seu primer muntatge fou precisament extret de les rondalles que ell va recollir: **En Joanet des flobiol**; després vingueren **N'Espardenyeta**, en versió de Jaume Vidal Alcover, i **L'Abat de la Real**, adaptat per Josep M.ª Llompart.

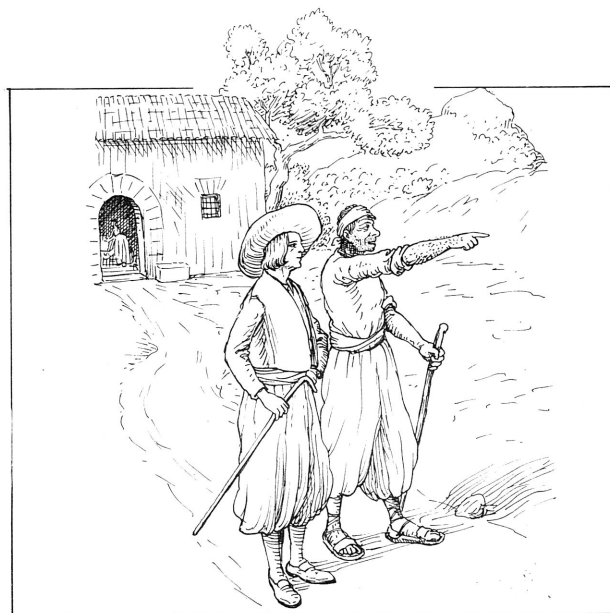
La rondalla **En Toni mig-dimoni** i **ets estudiants de sa Cova de Sineu**, la contà en Toni Rumbet, de la vila de Sineu, a Mn. Antoni M.ª Alcover i és recollida al tom XII de l'aplec. Dona Maria Gener de Muro, fa gairebé dos anys, la contà a Francesc Aguiló, en una versió més o manco diferent, i així el grup CUCORBA pastà un espectacle sobre les malifetes d'una guarda de frares de l'abadia de La Real, i la revenja d'una de les víctimes, un porqueret espavilat i enginyós.

En l'espectacle d'**En Toni mig-dimoni**, no cal cercar-hi ni un model de vida ni cap lliçó de moral. És una reivindicació del joc, de la llibertat, de la disbauxa, de la invenció i de la fantasia. El grup CUCORBA vol que la representació constitueixi una festa dels sentits. Alquimistes de quimeres que mesclen els colors, les tonades, les cabrioles i els mots. La gent de la faràndula pretén oferir als infants la possibilitat de recrear els infinits llenguatges teatrals.

En Toni mig-dimoni és un espectacle senzill, una barreja de materials populars, un petit home-natge a la vigrositat, la gràcia i la riquesa del llenguatge de Mn. Antoni M.ª Alcover.

Els nins, les nines dels cursos quart, cinquè i sisè d'E.G.B. que el presenciaran dins la campanya «LA CAIXA» A LES ESCOLES aportaran l'altra mitat de la taronja.

Representaran aquesta obra en Francesc Aguiló, Gabriel Gamundí, Rafel Ramis, Jeroni Cerdó, Margalida Pericàs. Els músics són Kake Portas i Josep L. Oliver. El paisatge és pintat de Wilfried Borowsky.

Il·lustració de F. de B. Moll

És propòsit del grup de teatre CUCORBA establir un col·loqui amb els nins que hauran presenciat l'espectacle; invitar-los a llegir qualche rondalla d'en Jordi des Racó i comentar-la a l'escola; fer exercicis sobre el llenguatge col·loquial emprat a les rondalles i el llenguatge literari. També es proposen diferents refranys referits al porc que surten a la representació de la rondalla; i també es proposen fórmules que formaven part dels jocs infantils i que es van perdent. Un altre exercici és recordar i cercar les herbes i les seves propietats que s'anomenen a l'espectacle.

Les paraules del lèxic que cal comentar són les següents: Cuixot, fer barrina, bugat, safalcar, cascall, agombolar, endiumenjat, acobitiar, gola, toixarrut, abacuat, pinte, vituperis, polleguera, perboc, mangarrufa, trosselleta, escàpol, congrets, recingut, truja, punxons, paper d'estrassa, plet, xerrameca, rondinar, lletrut, geneta, paratge, baulada, manlleu, romandre, talent, dejorn, costurer, ronya, emblanquinar, perllongar.

En fi: un bon espectacle i uns bons exercicis perquè els nins es vagin endinsant en la nostra cultura i la vagin assimilant.

RONDALLES INÈDITES III

En Salomet, una variant llombardera d'«En Salom i es batle»

per Cosme Aguiló

La despersonalització que pateix el nostre país, conseqüència dels continus atacs programats contra la nostre identitat nacional, fa trontollar el poc que resta de la literatura oral mallorquina, literatura que fa uns pocs decennis era riquíssima i que avui una televisió primordialment centralista amenaça engolir totalment. Això, que pot semblar una exageració, és ben cert. El caixó —en el meu poble l'anomenam així— ha ensofronyat gairebé pertot arreu les tertúlies de foganya. Les presses que connotava el canvi del nostre sistema econòmic ha acantonat les mostres romanents d'aquesta transmissió verbal a les zones menys poblades i als estrats pagesos de la societat illenca, lleugerament impermeables davant l'onada d'un turisme que, a causa d'un mal enfocament, no fa més que accentuar aquesta despersonalització. Així i tot, avui per avui no és totalment impossible, però sí molt difícil, escoltar una rondalla rebuda per herència directa dels vells i lliure de les interferències de la literatura escrita. La troballa d'un respectable depòsit, en gran part inèdit, m'autoritza a fer tal afirmació.

L'amic historiador santanyiner Bernat Vidal i Tomàs m'havia parlat sovint d'una llombardera excepcional, d'una dona ja vella que arribava al llindar de la vuitantena amb uns dons no massa comuns: posseïa l'enteniment clar, la vivor ingènita de la gent del camp, la paraula transparent i una memòria prodigiosa que, unida a la seva capacitat d'observació i d'atresorament de vivències i contarelles del passat, la convertia en un arxiu vivent. El seu nom, Maria Vidal Salom. Don Bernat, que havia copsat bé la singularitat del tarannà d'aquesta dona, gaudia de rallar amb ella i no en deixava perdre cap ocasió. I cada cop que ella tocava comparació a l'apotecaria Don Bernat la feia asseure dins la rebotiga i la sotmetia a llargs interrogatoris sobre els temes més diversos: glosats, personatges del passat, el bruixot Cincclaus de Sa Torre Amunia, política de finals de segle, i un llarg etcètera. I l'apotecari no fou l'únic en valorar degudament els extraordinaris coneixements d'aquesta velleta, saviesa rural que, com diria Mn. Riber, fou obtinguda bàsicament, no de la lectura dels fulls morts dels llibres, sinó de l'atenta observació del fu-

llatge viu, acolorit, i bellugadís dels arbres. D'entre els qui en recolliren material podem recordar el P. Gabriel Llompart, Miquel Pons, Joan Coves, Joan Miralles, i tal vegada el P. Rafel Ginard.

No sé quan fou la primera topada amb Madò Maria de Cas Traginer, però crec que va ésser després de la mort de Bernat Vidal. La primera conversa magnetofònica que vaig enregistrar amb ella porta la data de Nadal del 1974. La darrera fou registrada l'1 de març del 1981. El 17 de febrer d'aquest mateix any la seva imatge va sortir per les pantalles dels televisors contant la rondalla llombardera d'**Es porquer d'Es Camp d'En Torrella**, publicada poc abans a les pàgines d'aquesta revista. I en el primer número de la novella revista «Affar» fou impresa la segona de les diverses rondalles que em contà, la d'**Es lleó d'Es Rafal**, variant, aleshores inèdita, d'una rondalla polimorfa molt coneguda.

Amb la mort de Madò Maria, el 13 de juny de 1981, als 87 anys, resta closa la possibilitat d'exhaurir totalment un riquíssim filó cultural. Ara només resta la tasca de donar a conèixer tot el material

LLUC

Bolletí

de

subscripció

NOM

DIRECCIÓ

POBLACIÓ

es fa subscriptor de la revista **LLUC** per l'any 1983. Pagarà l'import (600 pts.)

..... enviant gir postal o taló bancari barrat

..... contra reembossament

..... per un rebut domiciliat a Banc o Caixa

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC, apartat de correus 619, Palma de Mallorca**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

Madò Maria de Cas Traginer

emmagatzemat, i dic tot perquè no té deixalles.

Amb **En Salomet** present a la vostra atenció una tercera contarella que no és altra cosa sinó l'adaptació i localització llombardera de la rondalla d'**En Salom i es Batle**, recollida per Mn. Alcover i publicada en el volum 7.è del seu aplec monumental. Deixant de banda lleugers matisos diferenciadors l'interès d'aquesta va-

riant se centra sobre una doble vessant. Per una banda en la localització en la possessió d'**Es Rafal des Porcs**, latifundi juxtaposat al nucli urbà d'Es Llombards, i per l'altra en l'atribució del protagonisme del conte a un personatge que ha existit en la realitat, i que, amb l'ajuda de les dades que em proporcionà la meua interlocutora, par que hagi identificat. Es tracta, si no vaig errat, del santanyiner Sebastià

Barceló i Salom, molt possiblement àlies «Salomet», nat el 7 de desembre de 1798 i mort el 29 de juliol de 1859, del qual es troben descendents a Santanyí fins a la cinquena generació. Madò Maria deia que l'havia conegut, que nomia Sebastià i que tenia una filla anomenada Miquela. Evidentment hi ha una confusió, ja que aquesta Miquela era néta i no filla d'un Sebastià. El conegut de Madò Maria devia

**Bolletí
de
subscripció/informació**

NOM

ADREÇA

POBLACIÓ..... D. P..... TEL.

.....Voldria rebre més informació respecte a la vostra associació.

.....Voldria fer-me soci per una quota de..... Pts.

(Mínima 2.400 Pts./any), i

.....Passaré pel vostre local a formalitzar la inscripció.

.....Vull rebre els fulls d'inscripció a casa meva.

Marcau amb una X allò que us interessi. Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció/informació a OBRA CULTURAL BALEAR. Impremta, 1, pral. 2.ª - Palma, 1.

esser el pare de la dita Miquela, que era un tal Bartomeu Barceló i Barceló (1834-1921), casat amb una Bàrbara Adrover i Ferrer.

Heus ací la transcripció de la rondalla amb un diàleg que la precedeix i un que la segueix. Haig d'advertir que respect gairebé íntegrament els trets dialectals de la conversa, exceptuant solament certs caires que afecten la fonètica que no farien sinó dificultar la lectura. Les meves paraules són en negreta.

—**En sabeu d'altra de rondaia d'aquestes?**

—Mil i pico.

—**Quina altra sabeu que no hàgiu llegida?**

—Saps es d'En Salomet tu?

—No.

—Aqueix és com a ver. En Salomet era un homo que de temps meu estaven en Es Llombards. Estaven en Es Moli... que hi havia madò Bàrbara Saloma. I era un homo aixuixí de gran.

—**Petit, idò.**

—Molt petit. Era de Santanyí. Jo me recorda d'aqueix homo. I tenien quatre o cinc al-lots, i tenien una mica de botigona, a sa torre d'Es Moli, allà. I sa dona un dia li va dir: «Sebastià! És hora de fer es cap viu. Ve s'hivern i no tenim sabates per aqueix al-lots, ni vestit, ni res, i jo no ho puc dur tot». «I què vols que faça?», va dir ell. Va dir: «Vés an Es Rafal, digués a l'amo si et vol dar feina». Ell se posa unes sabatotes, i era un dia que plovia... tam! tam! tam!, se'n va an Es Rafal. «Bon dia l'amo». «Bon dia. Què hi ha Sebastià?». «Ara vénc perquè em doneu pa o feina». I l'amo li va dir: «No estàs empegueit? Un homo com tu cercar feina i pa. Primer aniria a robar». «Bé, bé». Gira en redó, però amb so mateix venir ja va passar per sa guarda des xots i se'n posa un damunt es coll i cap a ca-seva. I sa qüestió que com va esser a ca-seva li fan sa pell i vénga..., i vénga trossos en es foc. I en londemà es pastor va trobar s'oveia que belava i belava. I va dir: «Què és això?». I no va voure s'anyell p'enlloc. I va anar a ses cases, i va dir: «L'amo mos falta un anyell. Aquell que havia d'esser es semental, tan bo, d'aquella raça. No hi és». «Fotre! No ho deus haver mirat bé. Deu estar amagat dins qualque mata». Diu: «No! no! No hi és». «Mem si En Salomet la m'haurà feta». Envia a demanar En Salomet. I va dir: «Salomet...». Diu: «Sí, sí. Que no sabeu que em vàreu dir? Primer aniria a robar. I a robar som anat, —diu— no i encara vos robaré més». «Alerta a mosques! que jo som es batle». «Ho poreu esser fins que voldreu». Sa qüestió, que passa per vedells i mena un vedell, es que li va agradar més. I el du a ca-seva i li fa sa pell i trossos i mossos. I en londemà es bover va voure que li feia falta un vedell suis. Se'n va a l'amo. Diu: «L'amo, i mos falta un vedell, aquell que havia d'esser es cavall pare», —direm—. «Fotre!». Diu: «No! no hi és!, poreu estar segur que no hi és». «Mem, En Salomet». Envia a demanar En Salomet. «Salomet, i què tal?». «Què tal? Es vedell, ja no n'hi ha la mitat a ca-nostra. Vós me vàreu dir que primer aniria a robar. I a robar som anat». Diu: «Això no se fa». «No se fa? Idoï no ho haguésseu dit. Encara vos robaré més». «I què me robaràs?». Va dir: «Es doblers». Va dir: «Es doblers? No! Es doblers no los me robaràs». I va

dir a ses criades: «Tancau fort per tot». I ell se va posar as mig (de) s'arc, en Es Rafal, i tenia dos cans de bou, 'xuxí d'alts, i un garrot amb maça. Saps què és tu un garrot amb maça? Idoï un bastó que abaix... el 'rabassen i té... com es puny. Va dir: «Si ve En Salomet...». I es sarró des doblers as mig (de) ses comes, ben junts. I sa qüestió, que En Salomet hi va devers mitja nit, per tot ben tancat, però era tan petit que va trobar es finestró de sa cuina—com aqueix meu— obert. Passa per allà. I se'n va dur ses banyes d'aquell vedell, perquè va dir: «Es cans...». I se'n va, peus de gat, les dóna una banya perhom, i es cans no s'hi varen acabussar gens a ell: «rrreeee! rrrreeee!». I se'n va a l'amo i li pren es sarró des mig (de) ses comes. I l'amo com se va despertar se va paupar i no va tenir es sarró. Sa qüestió: «Ja la m'ha feta bona». L'envia a demanar. Va dir: «Siiii! I encara vos robaré més». Diu: «I què me robaràs?». Va dir: «Sa madona vos robaré». «Sa madona no la'm robarà». Sa qüestió que va dir an es missatges: «Vius!, vius!, anau alerta!». I Es Rafal estava tancat, com una clasta, i davant ses cases hi havia una cisterni. I va fer ell, En Salomet, una donota de paia, de bulto, i se'n va an Es Rafal. I va trobar per tot tancat, emperó va passar i se'n va an es llit. Va deixar aquella donota, de paia, damunt es coll de sa cisterni. I se'n va an es llit de sa madona i 'gafa es matalàs i sa madona, i damunt es coll i ja li ha estret. I com va esser endret de sa cisterni, buf!, tira aquella donota de paia dins sa cisterni. I es missatges i tothom ja va estar alt. I un llum... i sa madona dins sa cisterni. La varen 'ribar a treure. I va esser de paia. I com va esser pes camí va trobar el dimoni. I va dir: «I Salomet i què dus?». Diu: «Duc sa madona d'Es Rafal». «Que la'm vens?». «Sí». «I què en vols?». «Mil duros». I el dimoni agafa sa madona. I ell, llavonses sabeu què va fer? Se va fer una creu. L'amo d'Es Rafal com se'n va tèmer: «I avons tens sa madona?». Va dir: «Dins fern». I se'n va anar amb una creu i se'n va a ses portes de l'infern a clavar aquella creu. I el dimoni li va dir: «I ara què fas? Salomet, i jo no poré sortir pus!». Diu: «Idoi dona'm sa madona d'Es Rafal». I li varen dar sa madona d'Es Rafal i tot va quedar clar igual.

—Es un poc profà aquest.

—**Però, i aquest Salomet ha existit?**

—Sí, aquest Salomet ha existit dins Es Llombards. Tenia una fia, Miquela, que era com a des nostro temps, petitona.

COSME AGUILÓ

Santanyí, març del 1982

Bibliografia:

- Cosme Aguiló: **Es Llombards: un poble**. «Fiestas patronales de Santo Domingo». Es Llombards, agost del 1976.
- Id. **Rondalles inèdites: I. Es porquer d'Es Camp d'En Torrella**. «Lluc», maig-juny del 1980, pàg. 40.
- Id. **Maria Vidal, o la fidelitat a una cultura**. «Fiestas patronales de Santo Domingo». Es Llombards, agost del 1981.
- Id. **Rondalles inèdites: (II, Es lleó d'Es Rafal)**. «Affar», 1. (Mallorca, 1981), pàgs. 137-143.
- A. M.ª Alcover: **En Salom i es Batle**, dins **Rondaies mallorquines**, vol. VII, (Palma, 1971), pàgs. 23-39.
- M. Pons (sense firma): **Murió la Madona Maria Vidal dels Llombards**, «Diario de Mallorca», 24 de juny del 1981, pàg. 23.

XARXA CULTURAL S. A.

Una colla de serveis culturals a ca vostra

Adheriu-vos-hi: c/. Ample, 35. Barcelona - 2

Dues converses sobre Rondalles

CONVERSA AMB DON JOAN CASTELLÓ (Fragment)

Emesa per Ràdio Popular, el desembre del 1981, a l'espai de l'Obra Cultural Balear «Mallorca al Vent» dins el programa de Cultura Popular. Amb D. Joan, en Miquel Riera, locutor del programa, en Toni Artigues, coordinador de la Cultura Popular i en Josep Grimalt, de teatre.

TONI.—¿Com vàreu fer la tasca d'arreglar rondalles?

DON JOAN.—En realitat vaig començar baix de s'influència de ses rondalles mallorquines d'en Jordi des Recó. Vaig començar a llegir alguns des seus volums, m'agradaren molt i vaig pensar que dins Eivissa es podia fer una recopilació molt semblant i m'hi vaig dedicar així com vaig poder, perquè jo feia feina i només hi podia dedicar ses hores perdudes com deim. I entre ses recordances de lo que mos anaven contant quan érem petits ma mare i es güelos, i ses ties i es vells, i entre lo que llavò vaig anar arreglant entre amics i coneguts i parents vaig anar component aquests cinc o sis volums de rondalles eivissenques que he publicat.

TONI.—I vós les compilàveu talment com les vos deien o llavors les refèieu amb el vostre llenguatge?

DON JOAN.—Jo arreglava, diriem, s'argument. Sentia s'argument i prenia ses notes i llavors jo el desenvolupava així com me donava s'imaginació, situant-lo i posant-li noms propis... Perquè sa veritat és que quasi totes ses rondalles eivissenques, lo mateix que ses rondalles mallorquines i lo mateix que ses rondalles de tots es llocs, es conten per tots es pobles i no hi ha dos pobles on se contin igual, o sigui que hi ha un caramull immens de variants de totes ses rondalles. Jo arreglava només es fons, s'argument, i llavò el redactava, l'enllestia i el vestia lo més bé i lo més polit que sabia segons sa nostra manera de pensar i d'escriure, i feia aqueixos llibrets.

MIQUEL.—Quan vàreu començar a arreglar rondalles?

DON JOAN.—L'any 45 o el 46 va ésser quan m'hi vaig dedicar de ple. En tenia algunes d'annotades, purament allò de dir com a curiositat, ara després em vaig engrescar amb es tema i m'hi vaig arribar a enfonsar de tal manera que quasi bé només caçava entre amistats i coneguts, i tota classe de gent que podia donar-me es petit detall, narracions i contes i rondalles de ses que contaven per Eivissa.

TONI.—I vos pareix que heu arreglat pràcticament totes ses que hi havia, o hi ha encara molta tasca per fer?

DON JOAN.—Encara hi ha molta tasca per fer.

TONI.—Sa gent encara conta rondalles allà?

DON JOAN.—No, en realitat avui no se conten rondalles, avui se llegeixen tebeos o se llegeixen historietes, però ets al-lots ja pocs n'hi ha que tinguin sa sort que a ca seva hi hagi algú que els conti rondalles. Jo som un d'aqueixos afornats, encara ara, que an es meus nets de vegades els en cont alguna; i ells vénen a buscar-me perquè els en conti qualcuna, sigui d'Eivissa, sigui de Mallorca, però que els conti rondalles:

o sigui que continua s'afició, ses ganes que els contin coses d'aquest món meravellós i de fantasia que són ses rondalles en realitat.

JOSEP.—Crec que hem d'admetre un fet, i és que s'acte de contar una rondalla com a acte familiar, com a activitat cultural, ha desaparegut, però cercant ¿vol dir que per Eivissa i Formentera no trobaríem qualcú que encara fos capaç de recordar i contar qualche rondalleta?

DON JOAN.—Sí, això sí. Sí, gent que les recorda i que en conta sí que se'n troba, lo que no hi ha, diriem, és una afició, no hi ha aquell costum que hi havia que en ses vetlades de s'hivern devora es foc o en ses vetlades de s'estiu a la fresca es menuts, sa gent menuda, de seguida ja buscava ésser es costat des majors perquè els contassin rondalles.

JOSEP.—Convendria que, es mateixos estudiants per ventura ho podrien fer, se dedicassen a arreglar aquestes poques rondalles que encara són possibles de sentir.

TONI.—Des del 47 o 48 que vàreu començar a publicar ses rondalles, quantes edicions n'heu fetes?

DON JOAN.—N'he fet cinc o sis volums diferents i de cada un se n'han fet dos o tres edicions, però curtes, de mil exemplars; hi deu haver trenta o quaranta mil exemplars repartits o venuts.

MIQUEL.—El senyor Castelló coneix les rondalles eivissenques com ningú, però endemés també té un coneixement, com ell ha dit, de les rondalles mallorquines. ¿En què s'assemblen les rondalles mallorquines i les eivissenques i en quines coses difereixen?

DON JOAN.—Hi ha diversos tipus de rondalles. Hi ha aquelles rondalles que són clàssiques, que es repeteixen per tots es pobles, que lo mateix són a Eivissa, que són a Mallorca, que són a Menorca i que són també per pobles de sa Península, però en es fons s'argument és es mateix; no s'ha fet més que una adaptació a cada poble i s'ha contat segons es sentit i es pensat i sa mentalitat d'aquell poble. Hi haurà quatre o cinc dotzenes de rondalles o sis que en realitat se conten per tot el món.

MIQUEL.—Ara llavonses hi ha unes rondalles típicament eivissenques?

DON JOAN.—Sí, sobretot ses que es refereixen an es tres esperits familiars característics d'Eivissa. Hi ha aquests tres esperits que es diuen es familiar, es follet i es barruguet. Són tres personatges, diriem, que són característics de sa tradició eivissenca. Es barruguet realment ve a ésser semblant an es barrufet mallorquí, o siga era una espècie de dimoni, de dimoniet que no feia més que malfets i es dedicava a trastornar tots es objectes de sa casa i es dedicava a molestar ses dones i a molestar ses famílies així com podia. Solia habitar a llocs d'aigua, a fonts, cisternes o onfonys es que fossin, sa qüestió que fossin humits. Aquest era es barruguet. Llavò hi havia es familiar, que encara ara se'n conta qualche cosa, que era un altre esperit que segons sa creença es podia aconseguir sa nit des dissabte de Sant Joan, o sigui sa vespra de Sant Joan, anant a un pont des riu de Santa Eulàlia on hi creixia una herbeta que sols sortia aquest vespre. Tot just tenia uns moments de vida i per poder aconseguir un familiar s'havia

d'esperar que sortís s'herbeta, agafar-la tot-d'una, arrabassar-la i ficar-la dins una botella negra... i tapar sa botella. Ara bé, aquest esperit tenia sa certa gràcia que el podien fer servir a la casa, quan podien aconseguir-lo, per fer feina; quan li destapaven s'ampolla i en sortia. Sa seva figura determinada no existia, era una cosa purament imaginària com tots es esperits. Sempre demanava, quan sortia de s'ampolla: —Feina o menjar, feina o menjar!, i li havien de dar una cosa de ses dues.

MIQUEL.—Normalment li devien donar feina.
(Rialles).

DON JOAN.—I llavò hi havia s'altre esperit. Es follet no era en realitat un personatge definit; era més bé una facultat que s'adquiria no se sabia com, però es que l'aconseguia tenia sa facultat que podia volar, es podia traslladar d'un lloc a s'altre, sobretot es vespre, i no hi havia lloc per ell que fos impenetrable, per tot es podia aficar i per tot podia entrar. Tenc començat —dic començat perquè encara no estic a mitjan camí i no sé si l'arribaré a acabar— un llibret dedicat totalment as follets, es barruguetis i es fameliars.

TONI.—Vós fa devers cinquanta anys que viviu a Palma, ¿com ho fèieu per arregar tot aquest material d'Eivissa?

DON JOAN.—Anava a Eivissa una vegada cada any, alguns anys dues. Tenia sempre contacte, aquí, amb gent eivissenca i sempre he anat buscant, he anat preguntant, he anat indagant, precisament sobre ses narracions que contava sa gent vella, i així les he anat traient. No he escrit mai en un català literari, sempre he pensat que aquestes coses era més indicat escriure-les en sa forma dialectal nostra, i així les he passades sempre a s'impremta.

I agafant un llumener se'n anà a dormir.

Il·lustració de «Es mal trago» de les «Rondaies eivissenques»

CONVERSA AMB DON FRANCESC DE BORJA MOLL (Fragments)

Fou emesa per Ràdio Popular a l'espai de l'Obra Cultural Balear «Mallorca al Vent», el novembre de 1981, dins el programa de Cultura Popular. Als estudis de gravació, amb don Francesc, hi ha en Miquel Riera, presentador de «Mallorca al Vent», en Toni Artigues, coordinador del programa de Cultura Popular, en Jaume Corbera, coordinador de «Mallorca al Vent», i en Ramon Bassa, que fa el programa pedagògic.

Don Francesc: ¿quan se varen començar a editar ses rondalles mallorquines?

DON FRANCESC.—A final des segle passat. L'any mil vuit-cents vuitanta i tants varen sortir es primer i es segon tom amb un format més gros que s'actual, amb més pàgines perquè llavors tot era més barato i després han anat afegint-se volums paulatinament fins que els darrers anys de la vida de mossèn Alcover varen arribar a sortir es darrers.

TONI.—¿Se n'han fet moltes edicions?

DON FRANCESC.—Sí, s'han repetit continuament ses edicions perquè es públic va respondre molt bé des des primer moment. És s'obra més popular que s'ha fet a Mallorca, tothom l'estima i tothom procura guardar-la, si la té, i resulta que ha estat realment allò que diuen un èxit editorial.

MIQUEL.—¿Et's al·lots encara en llegeixen de rondalles mallorquines, encara que vagin tan moguts amb això de sa televisió?

DON FRANCESC.—Ja ho crec, i ets al·lots de vuitanta, com jo, també en llegim, de rondalles. Sí, tothom; és una cosa que agrada a tothom.

TONI.—I vós, quan vàreu començar sa tasca editorial de ses rondalles?

DON FRANCESC.—Quan vaig comandar, com aquell que diu. Quan va esser mort mossèn Alcover, com que havíem format societat amb ell, pes cas que moris, com era lògic, perquè sa cosa quedàs assegurada van entrar dins es capital d'aquella societat es Diccionari, ses rondalles i totes ses obres de mossèn Alcover.

MIQUEL.—Ara bé, abans de morir mossèn Alcover no havien sortit totes ses rondalles.

DON FRANCESC.—No.

MIQUEL.—A més, jo conserv a ca meva dos toms de rondalles que no sé exactament de quan són i sembla que l'ortografia fins i tot era distinta.

DON FRANCESC.—Bé, mossèn Alcover va canviar un parell de vegades d'ortografia, però això no vol dir res perquè es temps ho duia; era una cosa insegura s'ortografia i tenia aquestes vacil·lacions.

MIQUEL.—Evidentment les rondalles han estat un llibre capital per a noltros.

DON FRANCESC.—Sí, sí. Gràcies a ses rondalles no se va aturar sa lectura de mallorquí; això és ben segur.

MIQUEL.—Un lingüista com vós, un home preocupat per la llengua i per les paraules, per força ha d'estar preocupat per la cultura popular.

DON FRANCESC.—Si som lingüistes mos ha d'interessar tot lo referent a sa llengua i sa llengua popular precisament té uns valors especials perquè sol esser una conservació de valors que ja no existeixen entre es públic que només llegeix literatura erudita, diriem, o sàvia, és a dir que amb més motiu mos hem d'ocupar de lo popular, tal vegada, que de lo que escriu un Azorín o un Verdager.

MIQUEL.—Vós que ja teniu uns anys, és a dir que ja heu fet els primers trenta, jo volia demanar-vos una cosa: A nivell de carrer notam diferències molt importants entre la llengua que es parla ara i la llengua que es parlava fa quaranta o cinquanta anys o entre la llengua que parlen els pagesos i la que es parla a Ciutat. Hi ha hagut un empobriment de la llengua?

DON FRANCESC.—Sí, sí, ben segur. Hi ha hagut un empobriment, una castellanització. I sa gent moltes paraules que abans eren normals ara no les entenen, els han de dir: això vol dir això; és una llàstima que hagi succeït això.

TONI.—És per això tal vegada que ses rondalles tenen moltes paraules que sa gent no entén.

DON FRANCESC.—Sí, sí, sa gent jove d'ara, moltes vegades ha de demanar: què vol dir això? I són coses que en es temps de mossèn Alcover eren corrents.

TONI.—¿No és que mossèn Alcover fes ses rondalles de tal manera que s'allunyà una mica des llenguatge popular?

DON FRANCESC.—No, no, no; ell era un home que no el preocupava això. Lo que el preocupava precisament era donar es fruit vertader de sa cultura popular, no una cosa que ell s'inventàs.

MIQUEL.—Ara bé, a ses rondalles surten també uns ormetjos que avui en dia estan pràcticament desterrats.

TONI.—Sa nostra llengua ha patit molt i va patir molt es temps des Moviment. També se'n degueren ressentir ses edicions de ses rondalles.

DON FRANCESC.—Ses edicions i es qui les feia. Tothom se'n va ressentir. Sí, perquè hi havia dificultats sèries però en canvi en ses rondalles no s'hi aficaren gaire: «Ès cosa pagesa, això!», i ho deixaven passar més. Ara, amb lo que s'aficaven era amb lo nou.

TONI.—Però hi va haver un parell d'anys que per editar els volien posar es títol en castellà i un pròleg.

DON FRANCESC.—Sí, sí, i naturalment jo lo que feia era no publicar-les en aquell moment. I quan amainava es temporal llavors ho llançava i ja no hi pensaven. Però van esser moments molt difícils.

TONI.—¿I sa literatura popular trobau que s'ha de fer sempre respectant com més millor sa pronúncia, o que aniria bé tal vegada posar-ho amb l'ortografia estàndard?

DON FRANCESC.—S'hi podria posar, només és allò que perd sa gràcia de sa cosa espontània, de sa cosa que sa gent està acostumada a sentir, però no és cap disbarat fer-ho així. Ara, que s'idea de mossèn Alcover no ho era i jo ara no he de falsificar sa cosa, per dir-ho així, fent posar ses coses de mossèn Alcover així com ell no les va posar mai. I mossèn Alcover, que molts se pensen que era un dialectalista terrible i que no feia cap concessió a ses coses que no fossin usuals a Mallorca... Per exemple s'article el i la, això de no usar s'article salat amb ses coses oficials, amb ses coses que han d'anar as gran públic, això és una tradició de tots es set segles que duim de llengua. Es notaris sempre van escriure el carrer i no es carrer, i qui diu es notaris diu ets altres, es qui escrivien coses de pes, diriem. De manera que s'article salat que molts no hi volen renunciar de cap manera, tradicionalment s'hi renunciava. No ho hem inventat noltros, això. I aquest article salat mossèn Alcover que el va usar a ses rondalles, i està molt ben usat, tot està en consonància amb s'estil i va molt bé conservar-lo.

TONI.—Crec que ses rondalles també és una cosa de pes, però.

DON FRANCESC.—Naturalment. Però mossèn Alcover s'article salat l'usava a ses rondalles, però no l'usava quan escrivia un article per a un periòdic. Llavors posava s'article no salat. I vos diré més, a ses cartes familiars i a ses que m'escrivia a mi usava s'article el, la, no es salat; de manera que arribava a aquest punt que el destinava purament a ses rondalles, aquest article. Però amb tots ets altres casos escrivia com es catalans del Principat.

TONI.—Com va fer mossèn Alcover s'arreplega de ses rondalles? Se conserven ses plaquetes de ses notes que ell prenia?

DON FRANCESC.—Sí, en general se conserva tot, perquè ell ho guardava; guardava ets originals quan havia publicat un article. Ell lo que feia era agafar un personatge des que li podien contar una rondalla d'una manera fidedigna, un pagès autèntic o una pagesa, i aquell començava a contar i ell prenia notes de lo que deia, unes notes esquemàtiques, però que hi hagués sa substància de tot lo que deia. Després a casa seva desenvolupava aquelles notes preses i els dava sa forma que ara tenen ses rondalles. A vegades exagera sa nota, a vegades fa massa exhuberant a vegades no tant, però en general tenen un gran valor com a cosa autènticament popular.

TONI.—I ets estudis d'en Pep Grimalt sobre ses rondalles cap on poden dur? Convendria fer una edició crítica de ses rondalles?

DON FRANCESC.—Una edició crítica no ho veig clar ara com l'haurien de fer. Però en Pep Grimalt lo que ha fet ha estat agafar es manuscrits de mossèn Alcover, estudiar-los, comparar-los amb altres aplecs d'altres llengües, mirar quines directrius segueixen ets especialistes d'aquest ram, sobretot es d'Helsinki, on hi ha una gran societat de folkloristes, i redactar sa seua tesi a base de sa comparació de ses ronda-

lles mallorquines amb ses d'altres països. Això és una cosa que s'hauria de publicar i crec que seria interessantíssim.

TONI.—¿I publicar, devora sa versió refeta, aquestes plaquetes, ses notes que va prendre?

DON FRANCESC.—No tenen interès. Són una cosa tan esquemàtica... només pures notes, els falta tota s'elaboració.

TONI.—¿Ses rondalles encara són vives, contades, vos pareix?

DON FRANCESC.—I alguna doneta vella en deu sebre encara, però poques vaja, me pareix que es qui saben rondalles avui dia és que les han llegides més que res, a no esser un de molta edat i que no sigui de lletra...

TONI.—Tal vegada qualcú se podria fer sa pregunta si és que ses rondalles escrites han fet que, pes fet que s'escrivissin, ja no se fessin oralment o si és que aquesta tradició se perdia i ha estat una sort escriure-les i donar-les escrites.

DON FRANCESC.—Ès mal de sebre això, però es fet és que s'haurien perdut igual. A jo me pareix que amb una civilització com s'actual, a base de lletra, aquesta cosa purament oral desapareix.

TONI.—De totes maneres vós heu duit també una tasca de divulgació oral de ses rondalles a través de ses ràdios, a Ràdio Inca i a Ràdio Popular.

DON FRANCESC.—Sí, aquí va durar bastant, vam estar un parell d'anys que nos reunim aquí un equip, érem set o vuit, que hi havia al·lots i senyores i homos, per a ses diferents veus, i fèiem es diàleg a base que jo ho coordinava i feia sa senya an es qui havia d'entrar i això... I va arribar a quedar molt bé, me sembla, modèstia a part; no per sa part que me tocava a mi, sinó per sa part des altres va resultar una cosa ben agradosa.

TONI.—Tan bé va quedar que me pareix que ara tots estam esperant a veure si podriem contar una rondalla; tant an es que escolten com a noltros mos agradaria molt que si recordau cap rondalla que la mos contàssiu.

DON FRANCESC.—No, no en record cap, ara.

JAUME.—Encara que sigui curteta.

DON FRANCESC.—No, no, no, ni idea, en aquest moment no record res. Però això no tendria gràcia, sa gràcia era sentir ses distintes veus, i sentir que una senyora princesa sortia amb una veueta encantadora (i fa sa veu prima), i sa velleta que no podia caminar i parlava de qualsevol manera (i parla a cops de sil·labes). Això tenia gràcia! Aquestes rondalles les sent sa gent cada setmana, es diumenges es vespre.

JAUME.—I se va fer una edició de dos discos d'aquestes rondalles.

DON FRANCESC.—Sí, a Barcelona, en feren una.

JAUME.—Com és que no varen continuar aquestes edicions?

DON FRANCESC.—No sé, no sé. Va esser una iniciativa d'una editorial d'allà. Va fer dues rondalles i no n'ha fetes més, i deu esser que no li va anar bé, supòs. Això allà devia esser una cosa estranya, es llenguatge devia esser també estrany per a ells, i no mos han dit res més.

TONI.—Una altra cosa; vós sou un home molt prolífic, no només culturalment sinó també biològicament: heu tengut vuit al·lots i, quants de nets teniu?

DON FRANCESC.—Desset, només.

TONI.—Jo vos volia demanar si as vostres fills i ara as vostres nets els contau rondalles.

DON FRANCESC.—No, perquè ja les llegeixen ells. A tres anys ja llegeixen i se posen a llegir rondalles.

TONI.—¿Mai vos han demanat que els conteu una rondalla?

DON FRANCESC.—No m'ho han demanat mai.

JAUME.—¿I ses contarelles d'en Jordi des Recó?

DON FRANCESC.—Ara les reediten, sí, i no som noltros; van demanar per reeditar-les.

TONI.—Hi ha un altre aspecte encara de don Francesc que són es dibuixos de ses rondalles. N'ha fet ell, n'ha fet en Ramon Cavaller...

DON FRANCESC.—Es meu germà.

TONI.—I jo ara vos convid a tots a fullejar es llibrets de ses rondalles i a fixar-vos en aquests dibuixos.

Diades culturals, Esplai, Biblioteques.

CAIXA DE PENSIONS

Obra Social

Entre les activitats de l'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA DE PENSIONS» cal destacar les següents que ja han estat presentades a dossiers per enguany.

DINAMITZACIÓ CULTURAL DE BIBLIOTEQUES

Primerament es presenten **cursets i tallers**, que ofereixen el caleidoscopi, la construcció de màscares amb armassó, construccions amb guixos, dibuix amb llavors, el diorama, figures de con, mòbils atòmics, mòbils de peixos, taller de carettes, de figures de fang, d'impressió. Segonament hi ha **animació i espectacle**: clochards, clowns i pierrots; jugar amb la imaginació; «El país del rey dormilón» (conte clàssic representat amb titelles), «La princesa embruixada», pel grup Cucorba; saltimbanquis i titellaires, pel grup Escarabat Bum-Bum; «El senyor carabasset», pel grup de teresetes «Els tres tranquils» i pel mateix grup també, «El valent del barri».

DIADES CULTURALS

Aquesta activitat arreplega cant, cançó i poesia, concert, danses, animació i festes, teatre, espectacles infantils, cinema. El cinema presenta diversos cicles: històric, musical, western, films de Luís Buñuel, d'Hitchcock; cinema espanyol; cicle dedicat al medi ambient, mitjans de comunicació i també cinema infantil. Quant a conferències hi ha un espai enorme de temes: antropologia, col·leccionisme, educació, esport, folklore, història, literatura, música, natura, psicologia, sanitat, sexologia, sociologia, ufologia, urbanisme, viatges. També amb diapositives, àudiovisuals i pel·lícules es presenta la cultura popular de Mallorca, ceràmica, història de la llengua, natura, oficis, viatges i expedicions, etc.

ACTIVITATS A L'ESPLAI

En altres números d'aquesta revista, ja hem parlat dels «esplais» de l'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA».

Ara us oferim els criteris i normatives del pla d'activitats socioculturals i recreatives d'aquests «Esplais» per enguany.

1. TALLERS

La possibilitat de treballar moltes tècniques artesanals al mateix temps queda condicionada als coneixements professionals que sobre aquests tinguin els professors.

2. MATERIALS DELS TALLERS

El material necessari per a l'inici de qualsevol tècnica i de cada taller, així com els utensilis necessaris per al seu aprenentatge, seran proporcionats per l'Obra Social de «la Caixa» als socis assistents a través dels diferents professors.

3. TREBALLS QUE ES REALITZIN

Els fruits del treball dels socis en els tallers s'haurien d'exposar al final de cada temporada en cada Esplai.

4. IDEES PER A L'UTILITZACIÓ DELS TREBALLS FETS

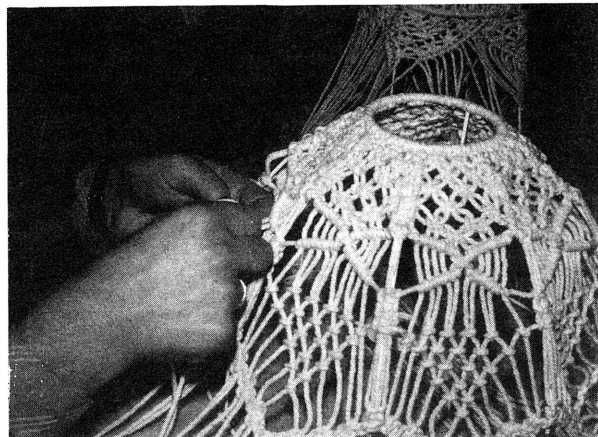
Organització d'exposicions, tómboles, sorteigs que possibilitin una projecció de l'Esplai en el barri i/o poble, i que al mateix temps permetin un ingrés de pessetes que s'adjudicarà al fons econòmic de l'Esplai.

5. TREBALLS PARTICULARS

Si els socis volen realitzar treballs als tallers per al seu ús particular (obsequi a familiars i amics, ornamentació de casa seva, etc.) hauran d'abonar el cost dels materials que utilitzin als diferents professors, o comprar-los directament.

6. OBERTURA DE L'ESPLAI A LA GENT MAJOR DEL BARRI I/O POBLE QUE TENGUIN 60 ANYS D'EDAT

A partir d'enguany, obrirem el nostre Pla d'activitats culturals i recreatives a persones de més de 60 anys residents en el barri i/o poble, que tinguin interès per aprendre o per viatjar i que estiguin realment interessades en les nostres activitats.

EUROPA I LA CRISI DE L'ESTAT NACIÓ

(i III)

per Gregori Mir

EUROPA, COMUNITAT DE VALORS COMUNS

Seguint, i ampliant des de la nostra perspectiva, l'exposició que fa Carl J. Friedrich d'aquesta unitat bàsica europea, es pot dir que l'aparició dels Estats nacionals no va destruir la idea d'una Europa que participa d'uns mateixos valors que la identifiquen davant altres cultures i comunitats. Idees i pràctiques tals com l'equilibri del poder i del concert europeu, el Dret Internacional i els matrimonis entre cases regnants, així com entre les seves aristocràcies, varen abastir vincles d'unió que si bé eren dèbils eren reals i de caràcter vagament confederal. Com actualment aquests vincles s'estableixen a partir del procés d'institucionalització de les Comunitats Europees, i el lliure establiment d'empreses i persones.

Dins l'ordre espiritual, cultural o artístic, Ramon Llull, Leonardo da Vinci, Durero, Cervantes, Shakespeare, Rembrandt o Descartes, per esmentar uns noms claus de la cultura del nostre continent, varen ser més europeus que catalans, italians, castellans, anglesos, holandesos o francesos. S'ha pogut dir que la història intel·lectual d'Europa en certa manera és una gran conversació renovada constantment entre els genis o quasi-genis de totes les nacions. Encara que de cada vegada més separats per les seves pròpies llengües, parlen un llenguatge comú, que és el llenguatge del cristianisme i de l'humanisme inspirat en l'herència grega i romana.

Europa va ésser i encara és una autèntica comunitat que comparteix valors comuns, creences i conviccions, encara que no totalment interessos. Aquesta és la raó que pot explicar que els grans moviments culturals siguin tots pràcticament fins fa poc, moviments europeus que engloben la tradició comuna de totes les nacions del continent i que arriben a cada una d'elles amb característiques pròpies. El Gòtic i el Renaixement, el Barroc i el Rococó, el Científicisme de primera hora, el Romànticisme i el Materialisme, són tots europeus i s'expressen d'acord amb les condicions pròpies de cada país.

L'Estat nacional no pogué rompre aquella unitat bàsica i d'alguna manera les nacions seguiren essent subcomunitats de la gran comunitat històrica europea que les abraçava totes elles, i que pot ser considerada, per tant, com una família de nacions, grans i petites, les quals, fins i tot quan entaulaven violentes guerres entre si i s'odiaven profundament, treballaven juntes per a desenvolupar i moldejar una cultura comuna a través de la rivalitat

dels seus pensadors i poetes, dels seus comerciants i diplomàtics, dels seus pensadors i polítics, que feren possible elaborar una cultura humanística i científica que va permetre engrandir l'esperit de l'home i dur a terme les revolucions industrials.

L'EUROPA COMUNITÀRIA

La història d'Europa, que és una història de tensions i rivalitats, sempre ha donat lloc a la idea de la seva unitat. Des del **Gran Projecte** de Sully, ministre que fou d'Enric IV de França, al profund assaig de Kant, **Sobre la pau eterna** (1795), fins als nostres dies trobarem constants crides dirigides a recrear una estructura comuna que en els nostres dies ja té una plasmació real en molts de camps del saber, de l'economia i de la política.

Crec que és ben significatiu que fos arran de la I Guerra Mundial quan s'iniciaren els moviments europeistes. Recordem aquella primerenca **Unió Pan-Europea** del comte Condeuhove-Kalergi i les iniciatives d'aquell gran polític francès que fou Aristides Briand, per citar fets i persones amb les quals el moviment europeista deixa de ser una idea vaporosa de ments utòpiques per passar a ser una vivència de què poc a poc participaven més col·lectius socials i culturals.

Per part meua aquest europeisme no és una visió romàntica ni un voluntarisme ideològic. La lenta realitat del procés d'integració europea és un fet indiscutible. L'Europa comunitària, que passa per crisis periòdiques i es construeix amb grans dificultats —derivades precisament perquè els Estats no volen perdre sobirania— és un procés irreversible. Un procés que ha afectat l'organització del poder polític i que ha donat lloc a transformacions de l'Estat. Aquest procés condueix a definir l'Europa actual com una comunitat de nacions amb lligams polítics i econòmics molt sòlids que, segons s'ha dit, han de desembocar a la formació d'un Estat confederal. Enfront dels pessimistes o contraris a la idea europea s'ha de recordar que els països que formen les Comunitats Europees, des dels principis dels anys seixanta fins avui, han quadruplicat el volum del seu comerç, duplicat la producció industrial i triplicat la renda mitjana per càpita. Això ha estat possible, entre altres causes, per la progressiva desaparició dels límits que venien establerts per l'Estat tradicional basat en la teoria del mercat nacional.

Tot aquest gran procés històric sembla que ha de desembocar en una Confederació d'Estats Europeus, amb un únic Parlament els components del qual haurien de ser elegits a partir d'una mateixa normativa electoral. Això provocaria la interrelació dels partits polítics nacionals i els grups parlamentaris d'aquell Parlament no reflectirien nacionalitats sinó ideologies.

L'atribut de la sobirania dels Estats que integrassin aquella Confederació no desapareixeria mai del tot. Els Estats haurien de formar una Cambra Alta que els representés com a tals i que tingués competències en matèries de política de de-

fensa i relacions exteriors, podent en aquests camps, vetar les disposicions del Parlament.

Aquest procés que tan sintèticament he anunciat, condueix necessàriament a superar l'Estat-nació tal com l'hem entès fins ara, per entrar a desenvolupar la teoria de l'**Estat-regió**, que pot significar la sortida a la llarga crisi de l'Estat tradicional, probablement l'única sortida racional. I és dins aquest procés que sobresurten la realitat dels pobles diferenciats que formen els Estats.

ELS DOS MODELS: FRANÇA I ANGLATERRA

Ja he insinuat abans que en la majoria absoluta dels països que formen la Comunitat Europea, l'Estat és un fenomen que s'estigué produint al llarg del segle XIX, sovint com una resposta dels moviments d'alliberació nacional. És el cas de Bèlgica, Grècia, Irlanda, Itàlia i Holanda. Si a la llista s'hi afegeix les progressives mutilacions que va sofrir Dinamarca i la progressiva ampliació de l'Estat Alemany, pot dir-se que dels deu països actuals de la Comunitat Europea, únicament França i Anglaterra han experimentat una excepcional continuïtat estatal, i això els va permetre formar imperis colonials en una època que els seus veïnats dedicaven els esforços a crear l'Estat.

França i Anglaterra han representat fins ara, tant en les seves opcions d'organització interna com en la seva política colonial, dues tendències molt clares, dos models per a elegir: o bé el reconeixement pragmàtic de la diversitat, el primer indicatiu de la qual és l'autonomia local, com és el cas d'Anglaterra; o bé una temptativa rigorosa d'assimilació, fonamentada doctrinalment en la confusió entre l'Estat i la nació. Assimilació realitzada concretament mitjançant instruments privilegiats com pot ser el reclutament i l'escolaritat forçoses. Aquest és el cas de França, un dels darrers països europeus en mantenir la uniformitat com un principi quasi bé dogmàtic de gestió dels interessos col·lectius. Un exemple d'aquest assimilisme podria ser els llibres de text que estudiaven els nadius de les colònies franceses. N'és un exemple un llibre d'història que estudiaven els nadius de Madagascar abans de la seva independència on es començava una lliçó amb les següents paraules: «Nous acetres, les gaullois...» Els comentaris crec que sobren.

No obstant, a França les coses estan canviant des de la victòria socialista i es va cap a un altre model d'organització de l'Estat. Però dins una perspectiva europea la regionalització francesa no té res d'excepcional si passam una revista, molt ràpida, al procés de reforma de l'Estat en els països que formen la Comunitat.

MOVIMENT DE DESCENTRALITZACIÓ

En primer lloc, s'ha d'assenyalar que els anys setanta la comunitat va veure com Bèlgica, Dinamarca i Itàlia iniciaven una reforma en profunditat de la seva organització político-administrativa interna, a la vegada que el Govern holandès

proposava al Parlament d'aquella nació crear noves províncies i augmentar les seves competències.

Aquest moviment, que sembla irreversibile, de descentralització del poder central en els països de la Comunitat Europea pot resultar sorprenent si tenim en compte tot el que va significar al llarg del segle XIX i XX el procés de descentralització de l'Estat. Alemanya Federal, unitària durant molt de temps, l'any 1949 tornà a un status federal que ja estava establert en la seva història. Itàlia, una vegada superada l'experiència fascista, també va optar per tornar a les seves diversitats geogràfiques i culturals. Els altres països de la Comunitat no hagueren de formular-se aquests canvis en certa manera radicals, entre altres raons perquè la seva unitat en molts de casos va ser fruit d'una secessió d'una altra potència estrangera. És el cas d'Irlanda, que l'any 1921 va aconseguir la independència; de Bèlgica, que es va separar, l'any 1830, d'Holanda; i, també d'Holanda una vegada alliberada de Napoleó després de la victòria de Leipzig l'any 1813. També va ocórrer el mateix a Grècia amb la seva interminable lluita contra l'imperi otomà que va suscitar un moviment europeu de solidaritat sense precedents.

Ben parcel·lats com Dinamarca o creats per secessions, aquests Estats es varen construir sobre el principi de les nacionals. Tenen una notable homogeneïtat i

són petits en relació a França o Anglaterra. Són Estats encara joves que s'han forjat en la lluita i que, sembla, haurien d'haver duit fins a les seves darreres conseqüències el principi centralitzador. Però no va ser així, sinó tot el contrari.

La descentralització política i administrativa apareix no sols per raons culturals i lingüístiques. De fet, el procés de regionalització, té la seva causa en una forma de pensar com ha de ser l'Estat dins una Comunitat sense fronteres. És una forma de revitalitzar les societats locals que la progressiva burocràcia anava congestionant. En acostar al ciutadà els centres de decisió i control polítics, les reformes de l'organització territorial del poder, responen no sols, a una voluntat política sinó també a una demanda social de participació quan no a un imperatiu econòmic d'eficàcia. En tot cas, aquella voluntat política és la resultant d'un procés històric que significa com s'està esgotant el model de l'Estat centralista tradicional; l'Estat-Nació.

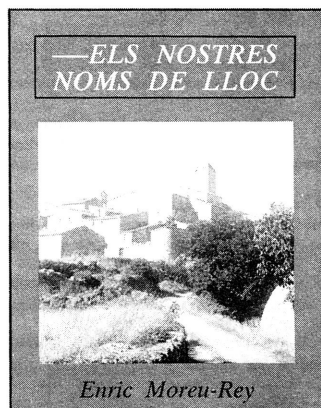
Crec que el que està passant a França és molt important, car el model francès havia inspirat l'organització de molts països, entre els quals, desgraciadament, estava Espanya. I no deixa de ser paradoxal que sigui un govern socialista el que inicia el procés de reorganització descentralitzada el més vell estat centralista europeu. «Viure d'una altra manera», fou un dels eslògans electorals dels socialis-

tes francesos. I una de les maneres de viure millor consistirà a acostar el poder de París al ciutadà, el qual, d'aquesta manera podrà controlar-lo i participar-hi. El mateix Mitterrand, ha dit «**que no és necessari ser autonomista, ni molt menys independentista, per a reconèixer als pobles i a les cultures minoritàries el dret a la diferència, a ser diferents...**». Més encara dirà Mitterrand: «**França va necessitar un poder central molt fort per fer-se, pero ara necessita uns poders descentralitzats per no desfer-se**». Al meu mode de veure, un dels grans esdeveniments de la dècada dels vuitanta, serà, a Europa, la reforma de l'Estat que es durà a terme a França.

LES REGIONS

Aquest fenomen que s'està produint dins l'Europa comunitària és d'una gran complexitat, però és evident que defineix l'època de l'acabament del segle XX i que significa superar la societat estatonacionalista vigent fins la II Guerra Mundial. En aquest procés d'integració es destaquen les **regions**, unes de les quals són noves realitats i d'altres són velles comunitats nacionals diferenciades. En tot cas, són creacions del nostre temps, o, dit d'una altra manera, un fenomen que el nostre temps ha fet possible. Com explica Regis de Rougemont, les regions «**són organismes que estan naixent de la**

editorial TMOLL

HISTÒRIA DE MALLORCA, 2 vols. Col. Els Treballs i els Dies, n.º 20, 21.

Josep M.ª Llompart. RETÒRICA I POÈTICA, 2 vols. Col. Raixa, n.º 126, 127.

Joan Veny. ELS PARLARS CATALANS (Síntesi de dialectologia catalana). Biblioteca Raixa, n.º 128.

Alexandre Cuéllar. HISTÒRIES DE BINIALFAR. Les Illes d'Or, n.º 132.

Sebastià Trias. VALLDEMOSSA. L'AMOR I LA CUINA. Les Illes d'Or, n.º 133.

Enric Moreu-Rey. ELS NOSTRES NOMS DE LLOC. Col. Els Treballs i els Dies, n.º 22.

combinació de molts de factors: l'explosió demogràfica, la urbanització galopant, la mobilitat de les indústries, i en conseqüència les noves concentracions de recursos intel·lectuals, tècnics i financers a l'entorn de recursos naturals; la densitat de les comunicacions i de transport i, en fi, una idea d'unitat territorial que fa possible organitzar tots els elements que poden relacionar-se per crear nuclis col·lectius estables. Unitat territorial que ja no va definida per una frontera, sinó, al contrari, per la força de projecció d'una metròpoli, gran ciutat o complexe de ciutats mitjanes que vénen a formar un focus dinàmic d'una població que pot anar del milió a sis milions d'habitants».

LA CONSTITUCIÓ ESPANYOLA: ESTAT PLURINACIONAL

És dins aquest nou període del món i d'Europa que hem de reflexionar i entendre la Constitució espanyola de 1978 que, al meu mode de veure, està plenament inserida dins l'esperit del nostre temps que he intentat descriure des de la perspectiva de la crisi de l'Estat. Una Constitució que en bona part és hereva d'aquell intent prematur de la II República espanyola.

La Constitució de 1978 representa una superació del concepte Estat-nació tal que fins fa poc s'havia entès. Però, perquè una Constitució sigui vigent, cal que arrelti dins el cor i la ment dels ciutadans, de la gran majoria dels ciutadans. No obstant, el pitjor perill pot venir de determinats nacionalismes que sovint donen la impressió que no han entès el nou món que s'està fent i segueixen aferrats a idees i pràctiques d'abans de la II Guerra Mundial. Em referesc als nacionalismes que allò que pretenen és la creació d'un Estat propi, quan, com he intentat demostrar, aquest Estat està en un període de transformacions, especialment dins la nostra àrea geo-política.

Amb la Constitució de 1978 és possible entrar definitivament en el món de la Modernitat, que a Espanya, significa consolidar una democràcia fonamentada en les autonomies de les seves comunitats històriques i, també, de les noves que s'organitzin. De l'Estat-nació podrem passar a l'Estat-plurinacional sempre que sapiguem controlar el procés de canvi i decidir en cada moment un sistema de prioritats. El gran problema que avui tenim, i que d'alguna manera ja es va plantejar en temps de la II República, és si la democràcia és anterior o posterior al procés d'institucionalització de les autonomies, és a dir, si allò que s'ha de fer és consolidar el sistema i després reorganitzar l'Estat o viceversa. Jo crec que aquest plantejament és certament insuficient, per simplita. L'Estat modern és d'una complexitat tan extraordinària que qualsevol reorganització ha de ser lenta i acompassada amb les necessitats socials que es veu obligat a resoldre. Si volem que el mandat constitucional no sigui una altra esperança històrica decebuda, hem de fer possible combinar el procés de descentralit-

zació política i administrativa amb el de la reforma del vell Estat centralista. Jo crec que aquest és el gran repte que té la nostra generació, perquè allò que s'intenta és un treball d'una generació.

NACIONALITAT CULTURAL

Cosa molt diferent és, l'assumpció plena valors culturals i lingüístics propis dirigits a salvaguardar identitats col·lectives. Si la nació com entitat política està en crisi, crec que no ho està com comunitat cultural. En aquest sentit hauríem de fer un esforç per a definir la **nacionalitat cultural**, com una nova categoria a imposar dins el nou context de relacions que s'establiran tant dins Espanya com dins Europa.

Nacionalitat cultural que ha de fer possible la recuperació de formes originals d'expressió col·lectiva que enriqueixen l'esperit europeu a la vegada que enforteixen la identitat de grups humans, avui en procés de neutralització degut a un uniformisme cultural nihilador i estandarditzant. Nacionalitat cultural que es fonamenta en una llengua, però també en la defensa d'uns valors que van més enllà del fet lingüístic, com poden ser els ecològics, com alternativa al procés de destrucció de la natura, sense la qual la vida seria impossible.

LES NOSTRES ILLES I EUROPA

Ja, per acabar i demanant perdó per l'abús que sens dubte he fet de la seva paciència, he de dir que aquestes no són reflexions de laboratori. Estic pensant en les nostres illes i en els canvis que es poden produir una vegada que tinguem l'Estatut d'Autonomia. D'una banda, s'haurà d'establir un sistema de relacions amb altres comunitats que formen Espanya. D'un altre costat, s'haurà d'incidir sobre el nostre espai cultural natural, que és el català. És evident que cada grup social tindrà el seu propi projecte dins aquests contextes que també haurà de tenir en compte l'Europa comunitària, que per la nostra especial estructura econòmica té una importància decisiva.

Aquesta triple dimensió de les nostres relacions —Espanya, Catalunya i Europa— demanen imaginació i visió de futur. Més encara, exigeixen preparar-nos ja que a partir d'ara hauréem de crear un autèntic poder regional que necessitarem per defensar els nostres interessos. Per exemple, uns dels problemes que ja hauríem de plantejar-nos és la necessitat que en el Parlament d'Europa puguem enviar-hi dos parlamentaris. No és un fet sense transcendència ni simbòlic. Una comunitat com la nostra, l'economia de la qual depèn fonamentalment dels països de la Comunitat Europea, ha de poder influir i ser escoltada en les més altes instàncies de la política comunitària; contràriament estarem mediatitzats per altres interessos.

FEDERALISME: ALTERNATIVA, D'IGUALTAT I LLIBERTAT

Senyors, amics, he d'acabar i vull fer-ho amb unes propostes concretes que crec que poden interessar a tots els grups socials, encara que cada grup social sens

dubte ho formularia i duria a la pràctica de formes ben diferents. D'una banda, per la nostra tradició i pels nostres interessos, hem de col·laborar perquè en el segle XXI Europa no sigui vista com la Venècia del món, és a dir, hem de contribuir que Europa torni a ser un centre mundial d'irradiació de justícia, llibertat i progrés. D'un altre costat, que Espanya, vella comunitat europea acceptant plenament els valors del nou món que s'està fent, s'encamini decididament cap el ple desenvolupament del mandat constitucional que significarà l'establiment de nous tipus de relacions entre el Govern central i les Comunitats Autònomes. Ens haurem d'acostumar al fet de més d'un govern exercint poders dins un mateix Estat, com aquest s'haurà d'acostumar a veure limitats els seus poders, la seva sobirania. En definitiva, aquesta és la idea fonamental del federalisme, solució que a finals del segle XX se'ns presenta com una alternativa d'igualtat i llibertat, tan en l'aspecte econòmic com en el social i cultural. En els sistemes federals que funcionen amb èxit existeix un esperit pragmàtic que recorda aquell pactisme català a què he fet esment. Aquest esperit és una conducta política que evita insistir constantment en el **consens fonamental** que fa viable la convivència i que ajuda a superar dogmatismes doctrinaris. L'esperit federal procedeix en termes de compromís i pacte, moldejant un fort sentit de tolerància davant la diversitat.

Si a Espanya aconseguim aquesta tolerància davant la diversitat hauréem guanyat el futur i hauréem fet possible col·laborar en el procés de la formació d'Europa, alternativa prou suggestiva en aquest turbulent final de segle. Una Europa que de cada vegada més s'haurà de pensar en termes de justícia per assolir les condicions materials que fan possible la igualtat i la llibertat.

GREGORI MIR

BIBLIOGRAFIA ESMENTADA

- Dean Acheson: **Power and diplomacy**, 1958. Versió castellana, **Diplomacia y Poder**, Madrid 1958.
- L. Araquistain: **España en el crisol**, Ed. Minerva, Barcelona s/d.
- G. Barraclough: **And introduction to contemporary History**, Londres 1964. Versió catalana, **Introducció a la història contemporània**, Edicions 62, Barcelona 1966.
- F. Gambó: **Les dictadures**, Barcelona 1929.
- C. J. Friedrich: **Europe, An emergent nation?** Versió castellana, **Europa, el surgimiento de una nación**, Madrid 1969.
- J. K. Galbraith: **The age of uncertainty**, Boston 1977. Versió castellana, **La era de la incertidumbre**, Barcelona 1981.
- M. García-Pelayo: **Las transformaciones del Estado contemporáneo**, Madrid 1980.
- H. Laski: **El Estado moderno**, traduït per T. González, Barcelona 1932.
- F. Mitterrand: **Ici et maintenant**, París 1981.
- F. Murillo Ferrol: **La nación y el ámbito de la democracia**, a la Rev. **Sistema**, n.º 26, Setembre de 1978, Madrid.
- A. Posada: **La crisis del Estado y el derecho político**, Madrid 1934.
- D. de Rougemont: **Lettre ouverte aux européens**, París 1970.
- J. Vicens i Vives: **Noticia de Catalunya**, Barcelona 1962.
- P. Vilar: **Iniciación al vocabulario del análisis histórico**, Barcelona 1980.

Libreria Ripoll

Llibres per a bibliòfils.

Especialització en llibres antics.

Llibres moderns, especialment de Mallorca.

Assortiment ampli de làmines, reproduccions,
gravats i xilografies.

Compram tota casta de llibres antics.

Sant Miquel, 12 - Apartat 338 - Tel. 22 13 55
Palma de Mallorca

edicions

disseny gràfic

fotocomposició

publicitat impresa

**TALLER GRÀFIC
RAMON**

balmes, 39 tel. 25 44 32 palma de mallorca

FÁBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

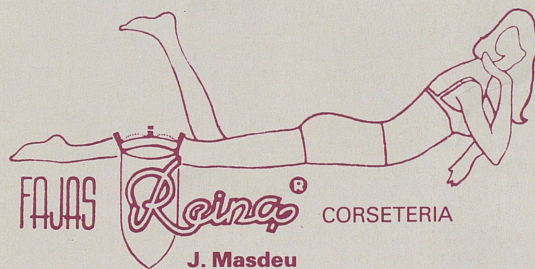
peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

Josep Tous Ferrer, 1 - Tel. 216033 - Palma de mallorca

al servei

de la dona

jove i elegant

dona
corseteria

J. Masdeu
COLON, 62 - Tel. 216558
Palma de Mallorca

**“la Caixa”
Cada dia
més
a prop.**

**Més de 700
oficines unides
per teleprocés
al vostre servei.**

CAIXA DE PENSIONS
“la Caixa”

